

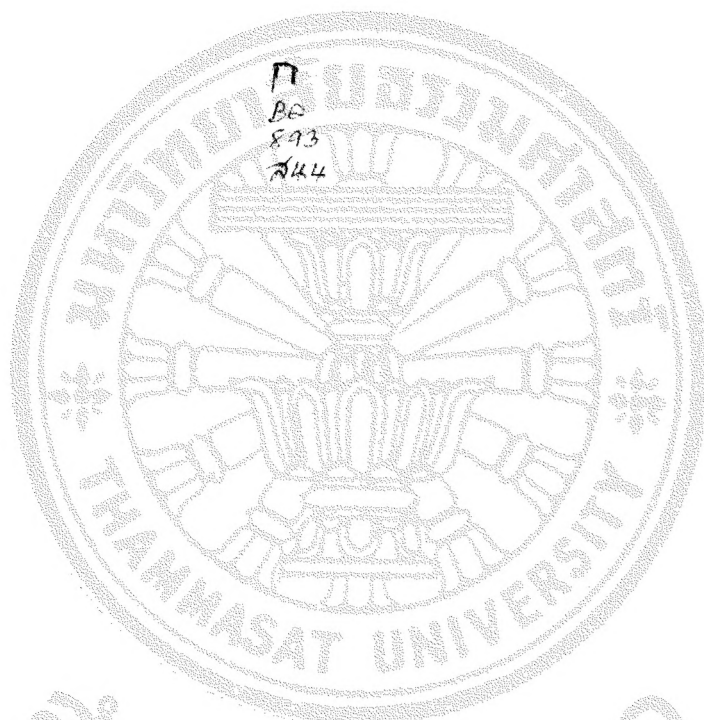


หนังสือเทศน์ พระปฐมสมโพธิ
สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐทรงนิพนธ์
สำหรับเทศน์วิชาบูชา



พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
มหาอำมาตย์ตรี พระยาสุริยราชวรภัย
เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖





จำนวน ๑๑๗

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์ตรี พระยาสุริยราชวรภัย
ค ม, ร จ พ, ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ บุณยเกียรติสุริยราชวรภัย
กับ บุตรีตา ซึ่งช่วยกัน เป็นเจ้าภาพ มาแจ้งความยัง หอพระสมุดวชิรญาณ
สำหรับพระนคร ว่ามีศัทธิจะพิมพ์หนังสือแจกเรื่องหนึ่ง ขอให้กรรมการ
หอพระสมุดฯ ช่วยเลือกเรื่องหนังสือให้ และมีความประสงค์จะขอให้ข้าพเจ้า
แต่งเรื่องประวัติ พระยาสุริยราชวรภัย พิมพ์ ไว้ ในหนังสือนั้นขอเป็นที่ระลึกแก่
ญาติมิตรด้วย

ในส่วนของหนังสือซึ่งจะแจกในงานศพพระยาสุริยราชวรภัย ข้าพเจ้า
ได้เลือกเทศนาเรื่องพระปฐมสมโพธิ ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชปทุมเทว วัดราชประ
ดิษฐ์ ทรงพระนิพนธ์สำหรับถวายเทศนาในงานพระราชพิธี ถวายบูชาเมื่อรัชกาล
ที่ ๔ เป็นเทศนาถกกัน ด้วยเป็นพระราชนิพนธ์ของท่านผู้ซึ่งคนทั้งหลายนับถือกัน
ว่าเป็นปราชญ์ มีปฏิภาณในทางเทศนาอย่างเอกในสมัยของท่าน แม้ทางปฏิภาณ
จะต่างกับอย่างทันสมัยกันในสมัยนี้ก็ตาม เห็นว่าควรจะได้ปรากฏอยู่ เป็นแบบแผนแก่
นักเรียนทั้งปวง และประวัติเรื่องพระปฐมสมโพธิ นั้นเล่าก็เป็นเรื่องพระพุทธรูปประวัติ
พิมพ์แจกแพร่หลาย ย่อมเป็นกุศตบัสบายพระศาสนาให้ถาวรวัฒนาการ จึงเห็น
ว่าเป็นประโยชน์ ด้วยประการฉะนี้

ส่วนของประวัติพระยาสุริยราชวรภัย นั้น ขอให้ ข้าพเจ้าเรียบเรียงก็
ควรอยู่ ด้วยข้าพเจ้าเคยพระยาสุริยราชวรภัยมาแต่เด็กดูเหมือนจะได้รู้เรื่องประวัติ
ดังกล่าวมานี้ โดยมาก อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้ารู้สึกว่าพระยาสุริยราชวรภัย
เป็นผู้มีคุณูปการแก่ข้าพเจ้ามาแต่ก่อนคนหนึ่ง จึงตั้งใจที่จะเรียบเรียงเรื่องประวัติ
นี้ต่อไป

ประวัติ

มหาอำมาตย์ตรี พระยาสุริยราชวรภักย์ (จว รัตนปิ่นตะ)

พระยาสุริยราชวรภักย์ (จว รัตนปิ่นตะ) เกิดในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ
วันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓ เป็นบุตรหมื่น
ด้งกรพินาศ (ปิ่น รัตนปิ่นตะ) ปลัดกรมหมื่นราชศักดิ์โมลี

หมื่นด้งกรพินาศ (ปิ่น รัตนปิ่นตะ) นั้นเดิมบวชอยู่วัดบวรนิเวศ
แต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวชอยู่ วัดนั้น ได้ คุณเคย
ชอบพอกับพระยาอภัยนุทวิกรม (ดิษ โจรนดิษ) คุณตาของข้าพเจ้าเมื่อ
ยังเป็นมหาดเล็กข้าหลวงเดิมอยู่ ที่วัดบวรนิเวศ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ หมื่นด้งกรพินาศ
ได้เป็นพระครูฐานานุกรมของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยา
ลังกรณ แต่เกิดเบื้อหน้ายพรหมจรรย์ จึงลาสิกขาอยู่กับคุณตาข้าพเจ้า
ประกอบเวลาดำเนินหาตัวผู้ซึ่งสมควรจะเป็นเพียงจางวางกรมหมื่นราชศักดิ์โมลี
เมื่อยังทรงพระเยาว์ จึงได้ยกนายปิ่นเป็นจางวาง ได้อยู่ในตำแหน่งนั้นมาจนทรง
รับกรมในรัชกาลที่ ๕ ก็โปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นปลัดกรม

เมื่อพระยาสุริยราชวรภักย์อายุได้สัก ๓ ขวบหรือ ๔ ขวบกำพร้ามารดา
คุณหญิงอนาข้าพเจ้ารับมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม แยกให้เป็นมหาดเล็กของ
ข้าพเจ้า แต่เมื่ออายุถึงคราวเข้าเรียนท่านฝากให้ ไปเรียนหนังสือที่วัดพิชัยญาติ
จนรู้หนังสือพออ่านออกเขียนได้แล้วจึงกลับมาอยู่กับข้าพเจ้าในสมัยเมื่อข้าพเจ้า
เป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก ๑ พระยาสุริยราชวรภักย์ ได้เป็นมหาดเล็ก
ตามคิดของข้าพเจ้าแน่นอนมา เมื่อจัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น ข้าพเจ้าเป็นอธิบดี
รวมทั้งเป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก ด้วย ได้ ให้ พระยาสุริยราชวรภักย์

ฝึกหัดอักษรสมัยในกรมศึกษาธิการอีกคนหนึ่ง ได้ความรู้เพิ่มเติมจนทัก
การเป็นเสมียนได้ พระยาสุริยราชวรกาย จึง ได้ มีตำแหน่งรับราชการในกรม
ศึกษาธิการเป็นเริ่มแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐ แต่เป็นเพียงตำแหน่งเสมียนฝึกหัด
ได้เงินเดือน ๆ ละ ๖ บาท ครั้นข้าพเจ้าย้ายมาบัญชาการกระทรวงมหาดไทย
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้ขอพระยาสุริยราชวรกายย้ายตามมาด้วย ให้มาเป็น
ตำแหน่งนักการประจำตัวเสนาบดีต่อมา

อันตำแหน่งนักการประจำตัวเสนาบดีนั้น ถ้าว่าโดยหน้าที่ก็เพียงต้อง
คอยตามคิดเสนาบดี สำหรับรับใช้สรวอย แต่ถ้าเป็นคนมีอุปนิสัยและเอาใจใส่
สำเนียงการงานอยู่แล้ว มีโอกาสในการที่จะศึกษาวิชาการในกระทรวงเสนาบดี
ของคนมาก เพราะเหตุที่ได้ติดกับตัวรับฟังและคุ้นเคยแก่กิจการที่เสนาบดีบัญชา
และใช้สรวอย ทั้งได้รู้จักผู้คนและได้เห็นขนบธรรมเนียมการงานต่าง ๆ เนื่องจาก
พระยาสุริยราชวรกาย ได้รับประโยชน์ ศึกษาวิชาการกระทรวงมหาดไทย โดย
โอกาสที่ได้เป็นนักการประจำตัวเสนาบดีในครั้งนั้น เป็นต้นที่จะมีคุณคุณถึงได้
รับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ จนตำแหน่งสูงในที่สุด แต่อาศรัยประจวบ โอกาส
อีกอย่างหนึ่ง ด้วยในสมัยนั้นเป็นเวลาเริ่มจัดมณฑลเทศาภิบาลปกครองหัวเมือง
กระทรวงมหาดไทยต้องหาตัวคนส่งออกไปรับราชการตามหัวเมืองมีหลาย ๆ คน
ในครั้งนั้นข้าพเจ้ามีคนใช้ ซึ่งนับว่า ได้ฝึกหัดเองคิดตัวอยู่ ๒ คน คือขุนพิณจิโวหาร
(ทับ เปารยะ เดียวกันเป็นมหาอำมาตย์ตรี พระยาศิริธรรมบริรักษ์ ผู้ว่าราชการ
จังหวัดพังงา) เป็นเสมียน สำหรับ ตัวเสนาบดี คน ๓ พันวิเชียรจักร
(จร รัตนบิณฑะ คือพระยาสุริยราชวรกาย) เป็นตำแหน่งนักการ สำหรับตัว
เสนาบดีคน ๓ เติมข้าพเจ้าไม่ได้ คิดจะให้คนทั้ง ๒ นี้ออกไปรับราชการหัวเมือง
แต่เมื่อเจ้าพระยามรราช (เวลานั้นยังเป็นทพระยาสุพรรณนิพนธ์) เป็นตำแหน่ง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมราช ท้าวคนเป็นกรมการอำเภอไม่ได้เห็น
ตำแหน่ง เจ้าพระยาบวรราชนายกอยู่ในกระทรวงมหาดไทยรู้จักกันทั้ง ๒ นั้นมา
อันชวนของอีกคนหนึ่ง ข้าพเจ้า จึง ยอมให้ พระยาสุริยราชวรกาย ไป กับ เจ้า
พระยาบวรราช แต่ขอให้ไปเป็นตำแหน่งน้อย เช่นปลัดอำเภอ ให้ทำการค
คุณวุฒิเสียก่อน เจ้าพระยาบวรราชจึงตั้งให้เป็นปลัดอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ (ส่วนพระยาสุริยราชวรกาย ทับ เปารยะ นั้น ยังคงอยู่กับ
ข้าพเจ้าต่อมา จนได้เป็นทนายแก้วนครสวรรค์ นายเวรมหาดไทย แล้ว
เจ้าพระยาสุริยราชวรกาย เมื่อเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมราชบุรี จึงขอเอาไป
เป็นปลัดจังหวัดเมืองเพชรบุรี)

พระยาสุริยราชวรกาย เป็นปลัด อำเภอ เมืองนครศรีธรรมราช อยู่มา
ถึง พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นนายอำเภอตำแหน่ง รับราชการอยู่ใน
จังหวัดนครศรีธรรมราชอีก ๓ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๔๐ เวदानันกรมชน
มรพงศ์ ศิริพัฒน์ เป็นตำแหน่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมราช ท้าวคน
อำเภอบางปิ่นให้เหมาไม่ได้ ด้วยอำเภอบางปิ่นเป็นที่พระราชวังมีการเสด็จ
พระราชดำเนินประพาส ฯลฯ ครั้นต้องการคนซึ่งรู้จักเจ้านายและข้าราชการ ทั้ง
ให้มีความรู้และสามารถเข้าใกล้เสด็จพระราชดำเนิน กรมขุนมรพงศ์ ศิริพัฒน์
ทรงรู้จักพระยาสุริยราชวรกายมาแต่ยังเป็นนักการตามหลังข้าพเจ้าอยู่ จึงตรัส
ขอต่อเจ้าพระยาบวรราช เราย้ายมาเป็นปลัดอำเภอบางปิ่น ซึ่งชั้นยศเสมอก
กับนายอำเภออื่นในสมัยนั้น แต่พระยาสุริยราชวรกายเป็นปลัดอำเภอบางปิ่น
อยู่ไม่ถึงปี ปรากฏเวลาตำแหน่งนายอำเภอราชคราม ซึ่งท้องที่ติดต่อกับอำเภอ
บางปิ่นทางช้างโค้วางตง อำเภอหนึ่งมีน้ำที่ปรามปรามโจรผู้ร้ายทางด่านเท
และเกาะใหญ่เป็นสำคัญ กรมขุนมรพงศ์ ศิริพัฒน์ ตรัสบอกข้าพเจ้าว่าจะทอด

พันวิเชียรจักร (พระยาสุริยราชวรราช) ตูลักที่ แล้วตั้งไปเป็นนายอำเภอ
ราชคราม ใน พ.ศ. ๒๔๔๐ นั้น พระยาสุริยราชวรราชก็ไปทำการได้ คือ
พระหฤทัยกรมขุนมรุพงศ์ ศิริพัฒน์ จึงปรากฏคุณงามของพระยาสุริยราชวรราช
ในการปราบปรามโจรผู้ร้าย ซึ่งอีกอย่างหนึ่ง แต่อยู่ในตำแหน่งนายอำเภอ
ราชครามไม่ได้ นานอีก เหตุด้วยเป็นสมัยกำลังจัดการปกครองท้องที่ด้วยกันทุก
มณฑล เทศาภิบาลต่างมณฑลต่างเดาหาตัวคนให้เหมาะแก่ตำแหน่งนำที่ราชการ
ถ้าหาไม่ได้ก็มาเร่งเอาแก่กระทรวงมหาดไทย ครั้นนั้นปลัดจังหวัดสมุทรสงคราม
ว่างลง และจังหวัดนั้นมีการปราบปรามโจรผู้ร้ายเป็นสำคัญยิ่งกว่าอย่างอื่น
เทศาภิบาลมาขอตัวคนจากกระทรวงมหาดไทย ข้าพเจ้าจึงทูลขอพระยา
สุริยราชวรราช จากกรมขุนมรุพงศ์ ศิริพัฒน์ ตั้งไปเป็นปลัดจังหวัดสมุทรสงคราม
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ รับราชการอยู่ในตำแหน่งนับ ๑ สมัยเทศาภิบาลมณฑล
ราชบุรี เสนอว่า พระยาสุริยราชวรราช วุฒินิตทั้ง แบบแผนวิชาการ ปกครอง
และวิธีปราบปรามโจรผู้ร้าย ขอให้ไปเป็นตำแหน่งข้าหลวงมหาดไทยมณฑล
ราชบุรี จะได้ใช้ให้เที่ยวตรวจจัดแบบแผนการปกครองอำเภอท้องทั้งมณฑล จะ
เป็นประโยชน์ ยิ่งกว่าเป็นปลัดอยู่เมืองเดียว พระยาสุริยราชวรราช จึงได้เลื่อน
ตำแหน่งขึ้นเป็นข้าหลวงมหาดไทยมณฑลราชบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ต่อมาถึง
พ.ศ. ๒๔๔๓ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นลำดับถัดขึ้นจากพันวิเชียรจักร
เป็นหลวงโยธาสงคราม

พระยาสุริยราชวรราช รับราชการในตำแหน่งข้าหลวงมหาดไทยมณฑล
ราชบุรีอยู่ ๓ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๔๕ ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก
ว่างลง ถึงสมัยกรมขุนมรุพงศ์ ศิริพัฒน์ ได้ย้ายมาทรงบัญชาการมณฑล
ปราจีนบุรี คราวนี้ขอพระยาสุริยราชวรราช ไปเป็นผู้รั้งราชการจังหวัดนครนายก

ด้วยเคยทรงเห็นฝีมือการทำงานมาแต่ก่อน และจังหวัดนครนายกนั้นกมการปราบ
ปรามโจรผู้ร้ายเป็นสำคัญ พระยาสุริยราชวรราชย์ จึงได้ย้ายจากมณฑลราชบุรี
ไปรับราชการเป็น ตำแหน่งผู้รั้งราชการ จังหวัดนครนายก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕
แต่ได้เป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดในบั้น ค่ำมาถึง พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้รับ
พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนเป็นดาศักดิ์จากที่ หลวง โยธา สงคราม ขึ้นเป็น
พระพิบูลย์สงคราม ตามทำเนียบ ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายก รับ
ราชการในตำแหน่งนี้ต่ออีก ๒ ปี

มาถึงตอนนั้น พระยาสุริยราชวรราชย์ มีเกียรติคุณปรากฏเป็นส่วนพิเศษ
เฉพาะตัว เป็นผู้ต้นทำทำการ "หักร่างทางพง" ในกระบวนปกครอง
และเป็นผู้นำใจโดดเดี่ยวไม่แตกท้ออยู่ ประกอบ ด้วย ความ ซื่อตรง แต่ หมด เพียร
เพราะฉนั้นในเวลาต้องการตัวคนไปเริ่มตั้งมือจัดวางแบบแผนการปกครองที่ดี หรือ
ในเวลา ที่เมือง ไค มีการหยุกหยิก ด้วย ผู้คนไม่กลมเกลียวกัน ก็ดี พระยา
สุริยราชวรราชย์มักถูกขอหรือถูกเลือกส่งไป "หักร่างทางพง" จังหวัดนั้น ใน
ระหว่างแต่ พ.ศ. ๒๔๔๘ จน พ.ศ. ๒๔๕๗ พระยาสุริยราชวรราชย์ถูกส่งไปว่า
ราชการถึง ๖ จังหวัด คือเมื่อต้น พ.ศ. ๒๔๔๘ ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด
ไชยภูมิ ในมณฑลนครราชสีมา ในปลาย พ.ศ. ๒๔๔๘ นั้นย้ายไปเป็นผู้ว่าราชการ
เมืองปราณบุรีและเมืองประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งรวมกันจัดตั้งเป็นจังหวัดขึ้นใหม่ใน
มณฑลราชบุรี ถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ ย้ายไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพิบูลใน
มณฑลพิษณุโลก ถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อสร้างทางรถไฟขึ้นไปถึงข้างเหนือ ย้าย
ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพิษณุ รับราชการอยู่ในตำแหน่งนี้ อีก ๔ ปี

ในรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ตำแหน่งปลัดมณฑลเพชรบูรณ์
ว่างลง ข้าพเจ้าหาตัวผู้ซึ่งจะไปเป็นตำแหน่งให้เหมาะแก่การไม่ได้ เหตุด้วยต้อง

ทมนทพลเพชรบูรณ์เป็นทกนคาร และความไข่เจ็บชุกชุมไม่มีใครมีใครสมัครไป
ข้าพเจ้านักถึงพระยาสุริยราชวรราชย์ เห็นว่าเป็นคนใจกล้าแต่โดดเดียวไม่เคย
เลือกที่อยู่ ถ้ามคิดสู้รับจะไป จึงได้ย้ายไปเป็นปลัดมณฑลเพชรบูรณ์ รับ
ราชการอยู่ในตำแหน่งนั้นหนึ่ง ถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ พอหาตัวแทนได้ ประจวบ
เดชะผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมาว่างลง เห็นว่าพระยาสุริยราชวรราชย์
กรากกร้ามามากแล้ว จึงย้ายมาเป็นตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา
อยู่หนึ่ง ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรนับคาศักดิ์เลื่อนขึ้นจากพระพิบูลย์
สงครามเป็นพระยาสุริยราชวรราชย์ แต่รับราชการอยู่เมืองนครราชสีมาเพียง
พิเศษ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๗ เจ้าพระยายมราชเป็นเสนาบดีกระทรวงนครบาล
หาความผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิซึ่งเป็นท้องที่สำคัญในการ บำรวมปราชญ์
ผู้ราชในมณฑลกรุงเทพ ฯ ขอพระยาสุริยราชวรราชย์มาว่าราชการจังหวัด
ชัยภูมิ ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าพระยาสุริยราชวรราชย์ได้ทำราชการตามหัวเมือง
ไกลมานานแล้ว จึงยอมให้เจ้าพระยายมราชรับย้ายมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด
ชัยภูมิ

พระยาสุริยราชวรราชย์ กับ ข้าพเจ้านับว่าแยกจากกันในทางราชการตั้ง
แต่ว่าว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ส่วนตัวข้าพเจ้าก็ออกจากตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงมหาดไทยในปีเดียวกันนั้น จึงมีได้ทราบเรื่องประวัติของพระยา
สุริยราชวรราชย์ในตอนต่อมาโดยละเอียด ทราบแต่ว่าได้เลื่อนชั้นยศแต่อัตรา
เงินเดือนขึ้นโดยลำดับ จนได้เป็นที่มหาอำมาตย์ตรี อันนับว่าเป็นชั้นสูงสุดซึ่งผู้
ว่าราชการจะเป็นได้ และได้ยินผู้ใดเคยเห็นว่าภัยจากรานหรือคดโกงอย่าง
หนึ่งอย่างใด จึงเข้าใจว่ารับราชการดีในตอนปลายเสมอกับที่ใด ทำในตอนที่
แต่ในส่วนตัว เมื่อใดพระยาสุริยราชวรราชย์เข้ามากรุงเทพฯ ก็มาเยี่ยมเยือน

ข้าพเจ้าโดยฉันมิตร ได้สังเกตเห็นในคอนปลายนี้ดูร่างกายชุดไซมตง ที่หลัง
จึงได้ทราบว่าเป็นวรรณโรคภายใน อาการบวดยหนักลงจนถึงอนิจกรรม
เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ปีจอ พ.ศ. ๒๔๖๕ ค่าณอนอายุได้ ๕๓ ปี สิ้นเรื่อง
ประวัติของพระยาสุริยราชวรภัย (จร รัตนปิณฑะ) เพียงเท่านี้.

กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ขออนุโมทนากุศลบุญ
ราศีกุณิณานุปทาน ซึ่งคุณหญิงเจริญ สุริยราชวรภัย และบุตรชิตาพร้อม
กันบำเพ็ญการกุศลปลงศพของคุณมหาอำมาตย์ตรี พระยาสุริยราชวรภัย
(จร รัตนปิณฑะ) ด้วยความกตัญญูกตเวที และได้พิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้
เป็นประโยชน์แพร่หลาย หวังใจว่าผู้ที่ได้รับไปคงจะพอใจแน่นอน ไม่นานด้วย
ทั่วกัน

ร.๑๖รพ.ฟ.ภพ

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๖

สำนักหอสมุด

ฮาวีมภกถาสำหรับ กัณฑ์ ที่ ๑

มหาทยาธมาโยค	โพธิธัมมภวเนหิโย
เหตุธัม ปทภูเตสุ	นิพพิตติ โตนรุตโตโม
รูปกายชานภาว	ปหานญานธิตธิยา
ผลธัม ปทภูตยา	สัจจमित ไรอโนปโม
สัพพโสสุท ธันตโน	ทยาญานณินณวาสโย
โคตฺ เตน โคต โมพฺท ไร	ภควาธิตวิธสสุโต
ปโยคาสยสฺสทธี	ธิตฺ โตปการการโก
วิธาช ญณณ มายว	ชาโตอนันติมชาตียา
ปัตโต จอภิสัม โพธิ	อโถบิปรินิพฺพุโต
โต เกชา โต จโสธสฺสธธา	กรรณาเวคโจติโต
เทวานัน มนุชา นัญจ	อนเนธสฺม เนกชา
ทิมฺมวิธัมม ธัมม ปราย	ปรมัตถป เกทโต
คิวิธิตฺ เลอธธา เธติ	ธัมม เมนวิน เยนจ
ธิตฺธัมม คิวิธิตโต เก	ธัมม เทวปวิธิตยิ
เอวโสคคินิพฺพาน	สัจจปิตยถารหิ
โตกโย โสภุตฺตธัมมคคิ	โซ เตกฺวาปรินิพฺพุโต

อุเทศวาชิตยัคควาน	ภาณุ อัญฐวัคโคตยถา
สัจฉินัพพุโตโสปี	ชาตุมัคคาวตัญญูโก
ปัจฉินาชนตาภูต	สัจฉานุกัมปมานธ่า
คุณเฑหิขรติเยว	ยัคคัสสฐาติสาธน์
สโฆจดาวโกตัสส	ทิสสเคตัมมชารโก
พุทฺธอโน มนามันต	ภควันตอณุตตร
สัจฉัมมารียธัม	สัจฉจันนิคฺชนห
ตัสสอรหโตธัมมา	ธัมพุทฺธสัจฉิริมโต
ปัจฉเนรา นปวักขามิ	อุปปัคคิยปวักคิย
อทลัสส เนจธฺเขปา	บุพฺผา เจรมคิพฺผสา
คตัมมทพฺพปฐา ทาย	ปญฺญาภิวักคฺชนายจ
สมาหิตา นิสำเมณฺตุ	ธารโว พุทฺธมามกา
เอวํ หิจจิกาโตโส	ธาดัน โนวียเหสสฺสติ
คโคปสาโท คิฏฺฐุ เวยฺย	ธัมพุทฺธคฺคณนิสสฺสโค
อภิกคฺคเณยฺยภิกฺโขจ	โสธาสตโก หิตาวโ
คโคปสาทการาบี	อชฺฉณคฺคติกากพาหิรา
คตัสส โสวา เทน สลิตฺธา	ธัมม เทวปวักคฺคยฺนํติ

อธิบาย ความ ใน อารัมภกถา ว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้อุดม กว่าสัตว์ โดยพระคุณ สมบัติอันพิเศษพระ องค์ใด อันมหากรุณา สมาโยค ความ ประ กอบ โดย เอื้อเฟื้อ ด้วยดี ซึ่งพระกรุณา ใหญ่ ใน หมู่สัตว์ มาก ไม่มี ประมาณ แต่ พระอุสาห ที่สามารถอาจ หาญ ทรง บำเพญ โภชิตมหาร พุทธการกบารมีธรรม ยังยืนไม่เสื่อม ถอย เป็น ไป ดั้น กาดน่าน นึก อัน จะ พึง นับ ด้วย โกฎิ แห่ง กับเป็น อัน มาก เป็น เหตุ สัมปทาบริบูรณ์ ให้ บัง เกิด ขึ้น แล้ว พร้อม ครบเสร็จ ด้วยดี แล้ว ด้วย ลำ เจริญ แห่ง รูปกาย แด อานภาพ แด ปหานะการ สัตตะกิลศ แต่ ญาณะ พระปริชา ที่ หยั่ง รั ประจักษ์ ชัด ลือ คุณสมบัติ เป็น ผล สัมปทา ผล ที่ ลำ เจริญ เพราะ เหตุ เบื้อง ต้น ทั้ง สอง นั้น พระองค์ พร้อม ผล สัมปทา ๔ ประการ นั้น ไม่มี ผู้ เปรียบ ปาน มี พระสันดาน บริสุทธิ ด้วย ประการ ทั้ง ปวง แล้ว แต่ เป็น ที่ อยู่ แห่ง พระกรุณา แต่ พระ ญาณอัน กว้าง ใหญ่ ดั่ง ห้วง มหาสมุทร สดุดาครณัน พระ องค์ ทรง พระ ปริชาตวิ รั อริยสัจ ทรง พระ กรุณา แจก คุณ สมบัติ แก่ เวณินิกร ตาม บุรพณิธิ์ พระ องค์ ปรา กฏ โดย พระ โคตร ว่า โคตโม พระ โคตม ดั่ง นี้ ทรง บำเพญ อุปการ แก่ สัตว์ ด้วย ประโยค แด อาศัยอัน บริสุทธิ เป็น สัตตูปการ สัมปทา จึง รวม สัมปทา ใน พระ องค์ นั้น ได้ ๓ ประการ คือ เหตุ สัมปทา ๓ ผล สัมปทา ๓ สัตตูปการ สัมปทา ๓ ซึ่ง เป็น ที่ ตั้ง แห่ง สัตถา แด เต็ม ใส ของ บัณฑิตยชน เทพยตา มนุษย์ จะ ได้ ปรากรว่า พึง เป็น อารมณ แล้ว ก่อ สร้าง สิ่ง สัม กุศล พิเศษ ให้ ไพบูลย์ ใน สันดาน

สมเด็จพระ อังคีรสัตถกยมนุ โคตม สัมมา สัมมา พุทธเจ้า พระ องค์ นั้น มี มงคล สัมมัย พิเศษ ซึ่ง บุรพาจารย์ เจ้า หาก นิยม สัก เกต ก่า หนด ไว้ ว่า

พระ องค์ บัง เกิด พระ สุตติ จาก มาตุคัพ โภทรว ใน บัณณิมชาติ แต่ ครีดีรุ พระ
อนุครตัมมา ตัม โพธิญาณ แต่ เสตัจ คัม ชนฺชปรินิพพาน ด้วย อนุปาทิ
เตสนิพพานชาตุ สาม สมันัน ใน วิสาขบวรณ มี ตี ถี เพ็ญ พระ จันทร
เสวย วิสาขฤกษ์ เปน มหา มงคล กาล

แต่ ตัม เด็จ พระ ตัม มา ตัม พุทธเจ้า พระ องค์ บัง เกิด แล้ว ใน
โลก เปน พระ ศาสตราวุธ สัน สอน สัตว์ ให้ ดำเนิน ตาม ด้วย ปฏิบัติ
หนทาง แห่ง ศุข ประ โยชน์ อัน ก่า ตั้ง พระ ภรรณา หาก ตัก เคื่อน ให้
ทรง พระ อุตสาหทรง ตั้ง สอน ให้ สำ เร็จ ประ โยชน์ ทั้ง ๓ คือ ประโยชน์
ชาติ นี ประโยชน์ ชาติ น้า แต่ ประ โยชน์ อย่าง ยิง พ้น จาก ชาติ นี
ชาติ น้า สำ เร็จ แก่ เทพยดา มนุษย์ เปน อัน มาก โดย เทศนา วิธิ อุนสาธ
โน บายมี ประ เกศ เปน อเนก ประการ ผ่อน ผัน ยัก ย้าย ตาม จริต แต่ อาศัย
ของ เวนีย สัตว์ ทรง แต่ง ขรรณ ทรง บัญญัติ วินัย ให้ สัทธิกรรม ทั้ง ๓ ประการ
คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เปน ไป ใน โลก โดย ชอบ แล้ว พระ องค์
ทรง ประ กาศ มรรคา ที่ เปน โลกีย แต่ โลกุตร หนทาง แห่ง
ความ ศุข ใน สุกคิกพ แต่ ศุข คือนฤพาน คัม สง สार ทุกข์ ทั้ง ปวง, ให้
ชัชวาทย์ สว่าง เปน วิสัย แก่ มัญญา ของ เวนีย นิกร แล้ว เสตัจ คัม ชนฺช
ปริ นิพพาน ดัง ดวง ภาณุมาศ สุริยมณฑล อัน อุ ไทย ให้ โลก สว่าง ชัชวาทย์
แล้ว อัมมกคณัน ๑ ตัม เด็จ พระ ตัม มา ตัม พุทธเจ้า แม้ ปริ นิพพาน
แล้ว นาน กำหนด สำนาย กาล ถึง ๔๔๔๐ ปี แล้ว ยัง เหลือ
อยู่ ส่วน รูป กาย ด้วย ดัง ว่า พระ สารีริกบรมธาตุ ยัง ทรง อยู่ ส่วน
ธรรม กาย ด้วย พระ หฤทัย อัน อนุเคราะห์ สัตว์ ซึ่ง เปน ประ ชนชน
บัง เกิด ใน กาล ภาย หลัง แต่ ยัง ทรง อยู่ ด้วย คุณ ทั้ง หาดาย ที่ เปน

อนัญญสาธารณไม่ว่าไป แก่ผู้อื่น เพราะเหตุ พระศาสนา
 คำสั่งสอนของพระองค์นั้น ยังประดิษฐานดำรงอยู่ ทั้งสิ่ง
 ต่างแห่งพระองค์นั้น ที่ทรงธรรมไว้อย่างปรากฏมีอยู่ ฯ ข้าพเจ้า
 นมัสการ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระนามไม่ทราบไม่มี
 ผู้ใดยิ่งกว่านั้น กับทั้งพระอัครรรณแต่ด้วยสิ่งโดยเคารพแล้ว
 จักกล่าวเหตุ อัครรรณทั้งหลายในความบังเกิดแต่ความเป็นไป แห่ง
 พระอรหันต์ผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ข้อความที่ไม่ได้เห็น
 ในพระบาทแล้ว ก็จักกล่าวแต่โดยย่อตามอธิบายของบูรพาจารย์
 เพื่อจะให้ประจักษ์เห็นได้ดังนี้ ในพระบรมสาक्षाตผู้มีพระภาคเจ้า
 นั้น อนึ่งจะให้บุญเจริญยิ่งแก่ผู้กระทำสักการบูชา ด้วยเลื่อมใส ฯ
 ขอสาธุชนทั้งหลายผู้มีพระรัตนไตรย จงตั้งใจ
 พังปฐกติกาล แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า นั้นโดยเคารพ เพราะ
 เมื่อได้ทราบความ อัครรรณ อสาธารณคุณธรรมนี้แล้ว แม้ถึง
 กาลที่พระองค์บังเกิด แต่ได้ ครุวัตร พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
 แต่ปริณิพพานนั้น ต้องดับไปนานไกลแล้ว ก็จักเป็นเหมือนกาล
 ไกล แต่นั้นความเลื่อมใสที่อาไศรย ยึดคุณพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ปณ อารมณิก จะพึงตั้งอยู่ แต่จะพึงเจริญทวีมากยิ่งขึ้นไป
 เป็นกุศลขั้นของบุญใหญ่ นำมาซึ่งประโยชน์ ฯ แต่นั้นปลาทศการ
 ซึ่งพุทธบริษัทกระทำด้วยเลื่อมใส ภายในคือความเคารพ นอบ
 นบด้วยกาย วาจา จิต ภายนอกคือสักการบูชา ประทับยืน
 สุกนชชาติเป็นต้น ก็พึงสำเร็จตามโอวาทของสมเด็จพระ
 พุทธเจ้า นั้น เป็นไปโดยชอบเพื่อทางสุคติสวรรค์ แต่ถนุพนา
 ตามสมควรแก่ผลวิบากนั้น ฯ

ชาติ กฤ

บัดนี้จะได้ วิเคราะห์ ใน ขวัญภักดา เริ่ม ความ ใน ชาติกฤ
 นั้น ว่า สัมเด็จพระผู้มีพระภาคย์ องค์ อรหันต์ สัมมา สัมพุทธ พระ
 องค์นั้น ได้ เกิดขึ้น ใน โลกแล้ว ทรง แสดง ธรรม อันนี้ไว้
 เป็น อนุสาสน์ ปาฏิหาริย์ พุทธโสภาท ธรรมนั้น เป็น นิยานิก นำผู้
 ปฏิบัติตาม ออกไป เพื่อ ความ สัน ทุกข์ โดย ชอบ เป็น ไป
 เพื่อ ความ สงบ แห่ง กิเลส เครื่อง กระวน กระวาย เป็น ไปเพื่อ บริณิพพาน
 ความ ที่ กิเลส เครื่อง ร้อน จะดับ รอบ ทำ สันดาน ให้ เย็น สนิท ให้ ผู้ประ
 ฏิบัติ ตาม บันฑุ ความ ตรัสรู้ พร้อม ความ สัน ความ เบิกบาน เป็น ธรรม
 ที่ ท่านผู้ สักด ได้ ประภาคไว้ เรา ทั้ง หทัย ได้ถึง พระผู้มีพระภาคย์
 พระ องค์ นั้น แม้ได้แจ้ง บริณิพพาน แล้ว นาน ว่า เป็น สรรณะ ที่ ระลึก
 ที่ พึง บาง จำพวก บรรพชา เฉพาะ พระผู้มีพระภาคย์ พระ องค์ นั้น
 ประ พฤติ พรหม จรรย์ อยู่ ณ พระผู้มีพระภาคย์ เจ้า พระ องค์ นั้น เป็น
 พระ สาคดา ของ เรา ทั้ง หทัย ผู้ เต็มใจ ทั้ง คุฤหวัตรบรรพชิตทั้ง ปวง เรา
 ทั้ง หทัย ชอบใจ ธรรม ของ พระผู้มีพระภาคย์ เจ้า พระองค์ นั้น พุทธา
 ทิเบญจัตถ์ อาไศรย องค์ พระคฤคต อรหันต์ สัมมา สัมพุทธเจ้า นั้น พระองค์
 เดียว จึงได้ สรรเสริญ โดยนัย เป็น อเนก ฉะนั้น บุคคล เขกบุคคล ผู้
 หนึ่ง ผู้ เดียว ซึ่ง มีความ เป็น สัตว์ ขึ้น ใน โลก คือ เกิดขึ้น ใน โลก อัน สัตว์
 ได้ ด้วยยาก เมื่อ เกิดขึ้น ใน โลก ย่อม เกิดขึ้น เพื่อ ประโยชน์
 เกื้อ กู้ด แก่ ชน มาก เพื่อ ความ สุข แก่ ชน มาก เพื่อ จะ อนุเคราะห์ ซึ่ง

สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ที่สัตว์ประสงค์ปรากฏ เพื่อประโยชน์
 ให้เกิด เพื่อความสุขแก่เทพยดา แลมนุษย์ทั้งหลาย บุคคลนี้นั้น
 คือ พระศกาคค อรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านนี้เป็นมนุษย์อัศจรรย์
 มีกาตกริยา เป็นเครื่องเตือนรับตามของชนเป็นอันมาก อนึ่งท่าน
 นี้ไม่มีผู้อื่นมาเทียบเท่าที่ส่ง ไม่มีผู้ใดมาเทียบเท่าส่งหาย
 ไม่มีผู้ใดเปรียบ ไม่มีผู้ใดเสมอ แต่เป็นผู้เสมอกับบุคคลที่ไม่
 มีผู้เสมอ เป็นยอดของสัตว์สองเท้า คือ เทพยดา แลมนุษย์
 เพราะหาใครความปรากฏเกิดขึ้นแห่งมนุษย์อัศจรรย์นั้น และความ
 ปรากฏแห่งจักขุอันใหญ่ แสงสว่างโอภาสชัชวาลย์ใหญ่จึงเกิดมี
 เพราะความที่จักขุ แลแสงสว่างแต่โอภาสใหญ่มาปรากฏเกิดมีไรเท่า
 ความเป็นชาติแห่งอนตศตวิย ๖ ประการจึงมี ความทำปฏิสัมภิทา ๔ อย่าง
 ให้แจ้ง ความแทงตรัสรู้ ๆ ตถาคต ซึ่งธาตุเป็นอเนก ความแทงตรัสรู้
 ตถาคต ซึ่งธาตุต่าง ๆ ทำวิชาแลวิมุตติให้แจ้ง ทำโสดาปัตติผล
 สกทาคามีผล อนาคามีผล อรหันต์ผล ให้แจ้งจึงเกิดมี ๑ อนึ่งธรรมจักร
 ไม่มีจักรอื่นจะยิ่งขึ้นไปกว่าจึงเป็นไป พุทธาทิมนทิตยฮาไศรย
 พระศกาคค อรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงอเนกคุณสมบัติ
 พระองค์เดียว จึงได้สรรเสริญไว้โดยนัยเป็นต้นดังแสดงมาฉนี้ ๑
 อันนี้เป็นถาแสดงพุทธคุณแต่โดยมุขอันหนึ่ง ก็แต่องค์พระ
 ศกาคค อรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย มีพระคุณที่บิณฑิตยจะ
 พังพรวรณาเป็นอเนกนัก เมื่อเกิดขึ้นในโลกบางครั้งบางสมัยถึงส่วน
 ขัดคกาทก็ได้เป็นอย่างนี้ ถึงส่วนอนาคตกาทเท่าที่จักเป็นอย่างนี้

มี พระคุณ เป็น อนเนก ประการ ฯ ก็ แต่ ว่า ซึ่ง พระตถาคตอรหันต์ สัมมา
 สัมพุทธเจ้าต้องพระ องค์ จะ พัง เกิด ขึ้น ณ โลกธาตุ อัน เดียว กัน ไม่ ก่อน
 ไม่ หลัง นี้ ใช้ ฐาน ที่ ตั้ง แห่ง ผล ใช้ โอกาส เดียว แล้ว ซึ่ง พระตถาคตอรหันต์
 สัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ เดียว นั้น และ จะ พัง เกิด ขึ้น ณ โลกธาตุ
 อัน เดียว นี้ เป็น ฐาน เป็น โอกาส จะ เป็น ไป อนึ่ง สัตว์ จะ พัง
 เป็น พระ อรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ ก็ ใช้ ฐาน ใช้ โอกาส ข้อ ซึ่ง
 บุรุษ นั้น และ จะ พัง เป็น พระอรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ นี้ เป็น ฐาน
 เป็น โอกาส ที่ จะ เป็น ไป ฯ อัน ธาตุ คือ โลกนี้ ก็ เป็น สัตว์ ว่า กอง
 สัตว์ ว่า ลอม แห่ง สังขาร ที่ เต็ม อัน เป็น อัน เดียว พระผู้มีพระภาคย์
 พุทธเจ้า แม้ เกิด แล้ว ณ โลกธาตุใด ๆ อัน เครื่อง ทา ไม่ ทา ให้ พัว
 พัน อยู่ ได้ จะ พัง แฉก ธรรม เพราะ ใน เมือง ต้น แด ทาม กตาง แต่ ที่ สุด
 เพื่อ จะ ออก ไป จาก เครื่อง ผูก พัน ด้วย ประการ ทั้ง ปวง ทำให้ เป็น ธรรม
 อัน ควร แก่ นิสังสรณ ให้ เสนอ สัตว์ ผู้ พัง ฐา เจ้ง ชาติ ด้วย ประการ
 ทั้ง ปวง บุรุษ นั้น และ เมื่อ เป็น พรหมจารี ย่อม เป็น ได้ โดย ชอบ
 เพราะ บุรุษ ผู้ พรหมจารี นั้น อัน ผู้ใด ผู้หนึ่ง ไม่ พัง ก้าว ถ่วง ได้ พระผู้มี
 พระภาคย์ พุทธเจ้า ได้ ก็ เป็น ยอด แห่ง พรหมจารี บุคคล ทั้ง หตาย ประการ
 ซึ่ง พรหมจารี อัน บริสุทธ บริบูรณ์ ดั้น เจริญ พร้อม ทั้ง ความ แด พญานชน
 พระผู้มีพระภาคย์ พุทธเจ้า ทั้ง หตาย ซึ่ง เกิด แล้ว ณ กาล ต่าง ๆ แม้
 จะ แปร กัน จะ ไม่ เหมือน กัน โดย เวก (ประมาณ ต่าง ๆ) นั้น ๆ บ้าง ก็ จจริง อยู่
 แต่ ก็ แต่ ว่า มรรคาหนทาง เพื่อ พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ มรรคา

เดียวทางเดียวกัน เมื่อจะ ถ้าว โดยย่อแล้ว พระผู้มี พระภาคย์
 พุทธเจ้าทั้ง หลาย ทั้ง ปวง ย่อม ติวรณ์ ๕ อัน เป็น อุปกิเลส แห่ง
 จิตร ทำปัญญา ให้ทรพต ถอย กาลัง เดียว แล้ว ดำรงจิตร ประดิษฐาน
 ใน สติปัฏฐาน ๔ เจริญ ให้ ด้มีโพชฌงค์ ทั้ง ๗ เกิดมี ตามจริง แล้วจึงได้
 ตรัสรู้ พร้อมเฉพาะ ซึ่งพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ อาคม नियप्रवृत्ति
 แบบเดียวกัน เพราะ เหตุ นั้น บัณฑิตยชาติ พึง ถิ่นฐาน ว่า คุณ
 ๓ ประการ คือ ความ ติวรณ์ ทั้ง ๕ เสียได้ ๑ ความ ให้จิตร ตั้ง อยู่
 เฉพาะ ใน สติปัฏฐาน ๑ ความ ให้ ด้มีโพชฌงค์ ทั้ง ๗ เกิด มี ตาม เป็น
 จริง ๑ นี้ ย่อม มี พร้อม ขึ้น โดย ชอบ เพื่อ ความ ตรัสรู้ พร้อม
 เฉพาะ ซึ่ง พระ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ได้ ด้วย อย่าง ไค ใน กาลใด
 ณประเทศสถานใด พระผู้มี พระภาคย์ พุทธเจ้าทั้ง หลาย ย่อม เกิด ขึ้น
 อย่าง นั้น ณ กาล นั้น ณ ประเทศสถาน นั้น แท้จริง ขรรณวินัย ซึ่ง พระผู้มี
 พระภาคย์ พุทธเจ้าทั้ง หลาย นั้น ได้ ทรง แต่ง ทรง บัญญัติ โดย นัย ต่าง ๆ
 ย่อ บ้าง พิศดาร บ้าง ตาม ด้ม ควร แก่ กาล แด เทศะ เป็น คำนั้น ๆ ก็ มี
 คุณ ด้ม วัค เป็น อัน เดียว กัน คือ วิมตติวัค ประ พันธ์ มหา ด้ม วัค ด้ม
 อย่าง เดียว กัน นั้น นั้น บัณฑิตยชาติ พึง ถิ่นฐาน ขรรณดา แห่ง พระ
 ศากยต อรหันต์ สัมมา ด้ม พุทธเจ้าทั้ง หลาย ด้ม ประการ นั้น ๆ

แม้ พระ องค์ ศากยต อรหันต์ ด้ม นี้ โคตม ด้ม มา ด้ม พุทธเจ้า
 นี้ ซึ่ง มี ขรรณดา เห็น ปาน นั้น พระ องค์ ได้ อุปุคิ เกิด ขึ้น แล้ว ณ โลก
 ด้วย รูป ภาย อุปุคิ แล ขรรณกาย อุปุคิ ทั้ง ด้ม ประการ พร้อม ด้ม ขัจฉริย
 อภิพญาดรรณตาม ขรรณดา นิยม โดย พุทธ ขรรณดา

ความ เกิด ด้วย รูป กาย นั้น จัด เป็น ๒ คือ โลก กัณฺธิก สัมมัยหัง
 ดงยัง พระ ครรรักษ์ แด นิกร ชมน สัมมัย ประ สุธิ จาก พระครรรักษ์ แต่
 ความ เกิด ด้วย ธรรม กาย นั้น คือ ครุฑ พระ อนุคร สัมมา สัมโพธิ
 ญาณ บัดนี้ จะได้ แดง ความ เกิด ทั้ง ๒ นั้น จำ เดิม แต่ กาด
 เบื้อง คั่น ปฏิสนธิ คัพ โลก กัณฺธิก สัมมัย โดย สุธิ คั่นคาว พ้น แดบุพพา
 จริย มติยา ธิบาย

กล่าว ด้วย โลก คือ หมู สัตว์ นิกาย นั้น ก่อน อัน โลก คือ หมู
 สัตว์ ทั้ง ปลวี่ เป็น ที่ อาไศรย ทั้ง อุปการณะ เครื่อง ใช้ สอดย อัน นั้น เป็น
 ไปตาม ธรรมดา แห่ง สังฆาร เป็น สภาพ ไม่ เทียง ไม่ ยั้ง ยืน มี
 ความ แปร ผัน ยัก ย้าย เป็น ธรรมดา ย่อม เจริญ ชน ใน กาด บางครั้ง
 ย่อม เลื่อม ลง ใน กาด บางคาบ บาง ครั้ง เพราะ อาไศรย ความ เจริญ
 แด ความ เลื่อม ถอย เหา่ นั้น จึง เบียด ยน ยุค เป็น คราว ต่าง ๆ กัน
 ไป ศกิ แห่ง สังฆาร พิเศษ ที่ เนือง คิด ต่อ จึง ประ เน็ด อุดม ใน บาง
 ครั้ง คำ ขำ เหว ทรม ใน บาง สัมมัย เบียด ยน ยุค เบียด ยน คราว
 กัน ไป ฉนั้น ยุค ที่ เป็น ไป อยู่ ณ บัดนี้ เป็น กถิ ยุค จำ เดิม แต่ เริ่ม กถิ
 ยุค มา ถ่วง ไป แด้ว ได้ ประ มาณ สัก สอง พัน ปี เศษ สัมเด็จ พระผู้
 มี พระ ภาควัย อังคีร สักกย มุนี โคตม สัมมา สัม พุทธ เจ้า พระ องค์ นั้น ได้
 อุปติ แด้ว ใน โลก ครุฑ พระ อนุคร สัมมา สัม โพธิญาณ

อัน ธกฺค สัม โลก สัม เมื่อ สัตว์ โลก เป็น ผู้ บอด ไม่ มี ญาณ
 จัก ชู อัน จะ เห็น อริย สัจ เจย หมู สัตว์ ไป แด้ว ใน อวิชา โมห ความ
 หลง หุ้ม ห่อ รัง วัธ อยู่ โดย รอบ แด้ว เป็น ปาน กะ เปาะ ฟอง ฉนั้น
 พระ องค์ อาไศรย เหตุ สัมปทา ถ่วง วิไลย อัน บุค คด ไม่ พึง ประมาณ

ได้ หากมา อุปถัมภ์ พระองค์เป็น สัตว์ อติเม โมหธรรมมี ความ
ไม่ หดง เป็น ธรรมดา ได้บัง เกิดแล้ว ณ เถา มนุษย์ ชาว อริย กชน
พัน มีลักษณะ ชาติ ธรรมสมบัติ พระ องค์ เป็น กษัตริย์ โดยชาติ เป็น
โคตมะ โดย โคตรเป็น บุตร แห่ง สักยกษัตริย์ ออก บรรพชา แต่ สักย ณะ
กุต พระ องค์ อาศัยอยู่ ประ โยค พยายาม ความ เพียร อัน ชอบ มน
ดีการ ทำ ใน จิตร์ โดยชอบ แล้ว จึง ได้ ตรัสรู้ เอง เฉพาะ ซึ่งพระอนุตร
สัมมา สัมโพธิญาณ เป็น อัครคุณ วิสุทธิ ชันชัตถ์ ดาน ในโลก
ทั้ง เทวดา มาร พรหม ใน หมู่ สัตว์ ทั้ง สัม พรหมณ์ เทพดา
มนุษย์ ทั้ง ปวง

ศีลธปณ ภควโต นิพพัตถกาดโต ปัพเพ บดินจะ กถาว
ด้วย ปวัต ก่อน แต่ นั้น โดย ดำริ ยุติ นัย ใน กาล ก่อน แต่พระ
ผู้มี พระ ภักย์ เจ้านั้น เกิด โดย กำหนด พัน ปี

ฤๅษี ทั้ง หลาย ที่ เป็น ต้น เดิม แห่ง พวก พรหมณ์ เป็น ผู้ทำ
เป็น ผู้ บอก มนต์ พรหมณ์ ทั้ง หลาย ประ หั้น เทพดา อายุ ยืนเคย
ได้เห็น พระ พุทธเจ้า มา แต่ ก่อน เข้า บัน ดาน คนใจ ฤๅษี เหล่า นั้น แม้
อยู่ ณ สถานที่ ต่าง ๆ ห่าง ไกล มิได้ ร่วม กัน แม้ ไม่ ได้ ทำ กติกา
สัญญา นัดหมาย แก่ กัน แต่ กัน ก็ ได้ ร้อยกรองแต่ คัมภีร์ มหา ปริส
ต์ลักษณะ พยากรณ์ดำตร ทายลักษณะ พระ มหาบุรุษ ร่วม เด่มอกันเป็น
แบบ เดียว แล้ว ได้ ไล่ วน หม่ มนต์ แห่ง พรหมณ์ ทั้ง หลาย ให้
ได้นำ มา ตาม ตำ ดับ แห่ง อาจารย์ เดิม แห่ง พรหมณ์ ทั้ง หลาย อัน
ทรงไว้ ซึ่งมนต์ กับด้วยมนต์ มีพระมหาปริสต์ลักษณะพยากรณ์แต่อาจารย์ดำตร
นั้น ก็ และ ใน คัมภีร์ พยากรณ์มหาปริสต์ลักษณะนั้น ได้ แต่ง มหา

บุรีศักดิ์ดิษณ ๓๒ แดอนุพยัญชน ๘๐ ไว้โดยพิเศษ พระมหาบุรุษซึ่งจัก
 เกิดขึ้น ท่านได้พร้อมด้วย ดิษณ ๓๒ แดอนุพยัญชน ๘๐ ประการ
 เหล่าใดเล่า พราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ทรงมนต์ มหาบุรีศักดิ์ดิษณพยา
 กรณ ตำตร จะได้พยากรณ์คดีว่ามี ๒ อย่าง เท่านั้น มิได้แปร
 ผัน ยักย้าย เป็นอื่นเลย ว่า ดั่งเง อคาริ อชันนาวังติ ถ้าพระมหา
 บุรุษนั้น อยู่ ครอบครอง กามา กรสถานฆราวาส สมบัติใช้ ราช
 โหติ จักกวัตติ ย่อมเป็น จักรพรรดิราช เป็น อิศราชบดี ในปถพี มณฑล
 มี ดัมมท ตำตร ทั้ง ๔ เป็นที่ ดุดชอบ วัณรวิธสีมา ชำระพิเศษ สรรพ
 ปฏิบัติ บำจามิตร ถึง ซึ่ง ความ ที่ แห่ง ชน บท อาณา เขต สภาพร
 ตำรง มั่น ประ กอบ ไป ด้วย รัศัน ซึ่ง ให้ เกิด ความ ยิน ดี เป็น อนันต์
 ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ศษตำรวจแก้ว ม้าแก้ว คอง แก้วมณี
 นางแก้ว คฤหบดีแก้ว บริณายกแก้ว เป็น ตำรง ๗ ดั่งเง อคาริตำ
 วนครายิ บัพพติ ถ้าพระมหาบุรุษนั้น ออกจาก เคหสถาน บำเพญ
 พรต ผนวช พรหมจรรย์ ตำรงอนาคาริยธรรม เป็นบรรพชิตใช้ อรหิ
 ดัมมา ดัมพุท ธิ โดเกววิภูจันโท ท่านย่อม เป็น องค์ อรหันต์ดัม
 มา ดัมพุทเจ้า มี หังสา คือ กิเลศอัน เบ็ดแล้ว ใน โลก ดังนี้ ใน
 คัมภีร์พยากรณ์ ตำตร ทายมหา บุรีศักดิ์ดิษณ นั้น แดลง มหาบุรี
 ศดิ์ดิษณ ๓๒ ซึ่ง เป็น เหตุ ให้ พราหมณ์ ได้ รู้ พยากรณ์ พระมหา
 บุรุษนั้น โดยคดี ๒ อย่าง ด้วย ประการนี้
 ก็ ครั้น เมื่อ คัมภีร์ มหาบุรีศักดิ์ดิษณ นั้น อัน พราหมณ์ รู้ ไตร
 เพท นำมา ด้วย กถาว ด้วย ปาก ตำรง อยู่ใน มัชฌม ชนบท ทั้งหลาย

นั้น และ ส้มเต๋จ พระผู้มีพระภาคเจ้าแห่งเรา นี้ พระองค์มี
 สติสัมปชัญญะ จูติจาก จูติต พิกพ ทิพ กาย หยั่ง ดงยัง พระกรรม พระ
 เทว ทรวง พระ นาม มหา มายา ซึ่ง เป็น อรรถคมเหสี แห่ง ท้าว สุธ รัตน
 ลัก กาธิบดี ณ เมือง กบิลพัสดุ์ นคร ณ ลักกชนบท ด้วย อานุภาพ
 แห่ง พระ บารมี ธรรม ซึ่ง ให้ สำเร็จ อัจฉรย์ เป็นอันมาก หาก เพิ่มพูน
 วิบาก สัมปัต อันไพศาล มี เทพยบุตร ๔ องค์ มาอภิบาลพิทักษ์
 รักษาในทิศ ไม่ให้มนุษย์ แด มนุษย์ ผู้ใด มา เบียดเบียน พระ
 โพธิสัตว์ แด มารดา พระ โพธิสัตว์ เจ้า ได้ ให้ พระ มารดา มี คัด &
 โดย ปรกติ แต่ ไม่ ให้ เกิด จิตร กอบ ด้วย กาม คุณ ใน บุรุษ ทั้งหลาย
 แต่ ให้ ต่ลง ด้วย อันบุรุษ ที่มี จิตร กำหนด ไม่ สามารถ จะ ต่ลง อลัท
 ธรรม อธิบายได้ แต่ ให้ ได้ กามคุณารมณ์ ปราศจาก อลัท ธรรม
 แต่ ให้ มีความ สุข ไม่ มี พยาธิ เย็นนักร ร้อน นักร มา เบียดเบียน แด พระ
 โพธิสัตว์ นั้น เมื่อ ชย ุณภายใน พระ กรรม ก็ ไม่ มี โรค บริสุทธ มี องค์
 อวยวะ ทั้ง ปวง บริบูรณ์ ไม่ เสื่อม ทรมาน ปราศจาก แก่ พระ มารดา ประ
 หั้น ด้าย ไหม เบญจพรรณ ที่ บุค คด ลอด ไว้ แด ุณแก้ว ไพโรพ ุณนั้น
 พระ โพธิสัตว์ เสด็จ อยู่ ใน พระ กรรม พระ มารดา ๑๐ เดือนถ้วน โดย สุข
 รังสรรค์ เมื่อ ครบ ๑๐ เดือน นั้น ต่ลง ไป ถึง มง คด สัมมัย วิสาขบูชา
 จัตถ เพญ พระ จันทร เสวย วิสาขบูชา พระ มารดา ทรง ดิถี ประ
 ษาฐาน ยืน เป็น อริยาบถอันงาม ไม่ นั่ง ไม่ นอน เหมือน สัตว์ ที่ จะ คดอด
 บุตรอื่น ๆ เสด็จ ทรง ยืน อยู่ พระ โพธิสัตว์ บริสุทธ อัน เต็ม ห แต่
 ไถหิต แด มวก แด คัพภ มลทิน อันใด อันหนึ่ง มิได้ พัวพัน มิได้ แด
 บอน ด้วย สิ่ง ไม่ สอาด พระ โพธิสัตว์ มี สติ สัมปชัญญะ เสด็จ ประ สดุติ

จาก พระกรรมด้วยมิได้ถึง^๕ มี เทพยดา ๔ องค์ มา รับ ก่อน
แล้ว แล้ง^๕ เบื้อง หน้า แห่ง พระมารดา ว่า ขอ พระ เทวี เจ้า จักรดี พระ
ไทย เกิด พระ โอรส^๕ นี้ มี ศักดา ใหญ่ ดังนี้

ครั้นแล้ว มนุษย์^๕ ทั้ง หลายน^๕ จึง ได้รับ คอ ภายหลัง ขณะนั้น ท่อ
น้ำ ร้อน ท่อ หนึ่ง น้ำ เย็น ท่อ หนึ่ง มา แต่ อากาศ ชำระ พระ กาย พระ
มารดา แด พระ โพธิ์ ศักดิ์ ให้ บริสุทธิ์ เด็ด^๕ อุกท กิจ แล้ว พระ โพธิ์ ศักดิ์
เจ้า เด็ด^๕ เกิด ออกจาก หัตถ์ แห่ง มนุษย์^๕ ทั้ง หลายน^๕ ทรง ประดิษฐาน ณ
พน ด้วย พระ บาท มี^๕ พน เต็ม อตัง ตั้ง แล้ว ด้วย ดั^๕ มี พระ ภักตร์ คือ ทิศ อุดร
ทรง พระ ดำ เนิน ไป ๗ ก้าว บท วิติหาร ครอบ ๗ บท วาร แล้ว ทรง
สถิต ย่ำ ทอด พระ เนตร ซึ่ง ทิศ าน ทิศ ทั้ง ปวง แปลง ออก ซึ่ง อาตมิ วาจา
พรหม ไหวหาร เป็น ภาติค ของ บุรุษย์ พิเศษ อาชา เนย์ ว่า อัก โค
หมัตมี โลก สัต เรา เป็น ผู้ เด็ด เป็น ยอด แห่ง โลก เชญ ไช้ หมัตมี
โลก สัต เรา ผู้ เจริญ ผู้ ใหญ่ แห่ง โลก เด็ด ไช้ หมัตมี โลก สัต
เรา เป็น ผู้ ประเสริฐ แห่ง โลก อยมนั ติมาชาติ ความ เกิด ชาติ นี้ มี ณ ที่ สุด
นัต ธิทานิ ปน พัก ใจ บัด นี้ ความ บัง เกิด อีก ไม่ มี

เมื่อ ได ส้ม เด็ด พระ ผู้ มี พระ ภักย์ เจ้าน^๕ ปรราก เริ่ม ซึ่ง ชาติ
แห่ง พระ องค์ ด้วย ปฏิสนธิ ก็ ดี เมื่อ ได พระ องค์ ให้ ชาติ ความ บัง
เกิด แห่ง พระ องค์ ดำ เร็จ ด้วย อากา ร ทั้ง ปวง ด้วย เมื่อ ประ สด ติ แล้ว
เด็ด^๕ พระ ดำ เนิน ไป ด้วย พระ บาท แด แปลง ออก ซึ่ง อาตมิ วาจา ก็ ดี
ใน ๒ ตัม ยักถ น^๕ หมิ่น โลก ชาติ น หวัน ไหว สะ เทอ น สะ ทาน ทั้ง แล้ง
ดว้าง ยัง ไม่ มี ประมาณ ก็ ปรราก บัง เกิด มี ใน โลก ดว้าง เทวานุภาพ

แห่ง เทพดา ทั้ง หาด

ปาง เมื่อ พระโพธิสัตว์ ประสูติ ได้ ๗ วัน พระมารดา ก็
ทำ ดาย ชน ด้วย กาด กิริยา ดังไป ชื่อนั้น ก็ สำเร็จ โดย ธรรมดา
นิยม เพราะ เหตุ พระกรรมนั้น ไม่ ลม ควร เป็น ที่ อาไศรย ปฏิสนธิ
แห่ง สัตว์ อื่น ๆ

ก็ แต่ พระโพธิสัตว์ เจ้านั้น พอ บัง เกิด แล้ว พระ องค์ พรหม
มหาปริตต์ลักษณะ ๓๒ ประการ ครบ บริบูรณ์ ไม่บก พร่อง แท้จริง
พระ โพธิสัตว์ เจ้านั้น แม้ เมื่อ ดำรง ใน ธรรมดา แห่ง ทารก พระ
องค์ มี พระมหาปริตต์ลักษณะ บริบูรณ์ พร้อม แล้ว ทั้ง ๓๒ ประการ ดังนี้

๑. สุปติฏฐิตปาโท มี พระ บาท ประ คิษฐาน ตั้ง ลง ด้วย คี
คือ พระบาท เสด็จ ออก ฟัน นดอง พระบาท ทอแห่ง พระมหา กษัตริย์
ไม่ แหว่ง เว้า สูง ปลาย เท้า หนัก ช้น กระ โหยง กลาง เท้า ดัง สำมัญ มนุษย์
อัน มี มหาปริตต์ลักษณะ ที่ ๑

๒. เหฏฐาโชนิสส์ ปาทตเลสุ จักกานิ ชาตานิ สหัสส์ราณี
สเนมิกานิ สเนมิกานิ สัพพะการปริบุญานิ ใน ฝ่าพระบาท มี จักกทั้ง หาด
บัง เกิด ขึ้น มี ดี กำ ได้ ตะ พัน มี กง มี ดุน บริบูรณ์ ด้วย อาการ ทั้ง ปวง
ซึ่ง ฝ่าพระบาท ทั้ง ๒ พิศตร ด้วย จักกนั้น เป็น มหาปริตต์ลักษณะ ที่ ๒

๓. อายตน์นิหิ มี พระ สัน อัน ยาว ถ้า จะ แบ่ง พระบาท เป็น ๓
ส่วน แล้ว เป็น ปลาย พระบาท ๒ ส่วน พระ ขงฆ์ ประ คิษฐาน ลง ใน
ส่วน ที่ ๓ ส่วน ที่ ดี เป็น พระ สัน โดย บริมณฑล คล้าย กับ กลุ่ม ผ้า
กัมพด แดง ซึ่งมี พระ สัน ยาว ตาม ส่วน นั้น เป็น มหาปริตต์ลักษณะ ที่ ๓

๔ ที่ หึงคุต มี พระ องค์ นว พระ หัตถ นว พระ บาท ยาว งาม
 นว พระ หัตถ ทั้ง ๔ นว พระ บาท ทั้ง ๔ มี ประมาณ เสมอ กัน ไม่
 เหลื่อม ไม่ ยาว ไม่ สั้น คง ดำเนิน มนุษย์ ซึ่งมี องค์ ยาว งาม นี้ เป็น
 มหาปรีดีลักษณะ ที่ ๔

๕ มุกตุดน หัตถปาโท มี พระ หัตถ มี พระ บาท อ่อน เสมอ
 อยู่ เป็น นิคย์ เป็น มหาปรีดีลักษณะ คำ พ ๕

๖ ชาลหัตถปาโท มี พระ หัตถ พระ บาท มี ตาม ประ หัน ว่า ชาย
 อัน เป็น มหาปรีดีลักษณะ คำ พ ๖

๗ อัดตั้งขาโท มี พระ บาท มี พระ ตั้ง ขะ คือ ขื่อ พระ บาท
 ดอย อยู่ ณ เบื้อง บน ขื่อ พระ บาท ไม่ เหนือ พว พนช กับ หัตถ พระ บาท
 คง ดำเนิน ชน อัน เป็น มหาปรีดีลักษณะ ที่ ๗

๘ เถลิขังโห มี พระ ชงฆ์ เรียว คง แข่ง แห่ง เหนือ ทราบ
 เป็น มหาปรีดีลักษณะ ที่ ๘

๙ วิตโกวอินมณี โด ทรง สติ คย ประ คิษฐาน ยืน อยู่ ไม่
 ไถ น้อม ลง มี พระ หัตถ ทั้ง ๒ ดูบ ถึง มณฑล พระ ฐาน ทั้ง ๒
 เป็น มหาปรีดีลักษณะ ที่ ๙

๑๐ โกโล หิตวตคฺคฺโย โห มี อัง คาพยพ ซึ่ง จะ พึง สิ้น ให้
 ดับ ด้วย ผ้า คง ตั้ง แดง ใน ผัก เป็น มหาปรีดีลักษณะ ที่ ๑๐ (บาง
 อีก อย่าง หนึ่ง) โกโล หิตวตคฺคฺโย โห มี อัง คาพยพ ที่ จะ พึง สิ้น ปก
 ปิด มี วตถุ คง ตั้ง แดง ใน ผัก

๑๑ สุวณฺณวันโน มี พรวณ ดัง พรวณ แห่ง ทอง คือ มี

หนังสือท้ายควรเปรียบ ด้วย ทอญ เปนมหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๑

๑๒ ตุ่มนัว มีพระนัวผิว อัน ตะเข็บ รุติตอง จึงไม่ คติอยู่
ใน พระ กาย ได้ เปนมหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๒

๑๓ เอเกกโตโม มีพระโตม ชาศ์ ชุม ตะเด็น ๆ เสมอ ไปทุก
ชุม ชน เปนมหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๓

๑๔ อทรรคโตโม มีพระ โตม ชาศ์ ถ้วน มี ปตาย ชัน เมืองบน
ทุก เเด็น ดี เขียว ประ หนึ่ง ลี คอก อัญชัน ขด เปน กุณฑล ทักขิณา
ฉัญ เวียน ขวา เปน มหา ปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๔

๑๕ พรหมชุกติ โท มีพระ กาย ดัง กาย พรหม ไม่ได้ น้อม
ห้ เมือง หน้า เบอง หลั่ง แด ข้าง ซ้าย ข้าง ขวา เปนมหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๕

๑๖ ลักคูล์โต มีพระ มังษ ใน ที่ ๗ ดถาน คือ หลั่ง พระ
หัตถ์ ทั้ง ๒ หลั่ง พระ บาท ทั้ง ๒ จรงอย พระ อังษา ทั้ง ๒ แด พระ ศบ
ฟู บริบูรณ์ เต็ม ด้วย ค้ เปน มหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๖

๑๗ สหุพิพัทฌกาโย มีส่วน พระ กาย เบอง หน้า ดัง กาย
ราชสัห อัง คาพยพ ที่ ควร จะ ยาว ก็ ยาว ที่ ควร จะ สั้น จะ กตม จะ เต็ม
ก็ สั้น ก็ กตม ก็ เต็ม ตาม ที่ ไม่ บก พร่อง เปนมหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๗

๑๘ จิตันตรัง โธ มีระหวาง แห่ง ปฤษฏางค์ อัน เต็ม ไม่ เปน
ร่อง ดัง ทาง ไถ ดัง มี ใน กาย แห่ง สามีญชน เปนมหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๘

๑๙ นิโครทปริมนทโต มีบริมณฑล ดัง ไม่นิ โครท พฤษ
พระ กาย กับ วา ของ พระองค์ เท่า กัน เปนมหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๑๙

๒๑. รตติกตักค มี เต็ม เอน ที่ ดำหรับ จะ กัดัน รศ เด็ด คือ มี
 เอน ๗๐๐ ที่ ดำหรับ นำไป ชั่ง ขาหาร มาด้รวม รวม ประ ชุม ณพระ
 คือ เปนมหาปวิสต์ลักษณะ ที่ ๒๑

๒๒ ดัชนี มีพระอนุ ตัง คางราชสีห์ บริบูรณ์ ต่ ประ
หนึ่ง วงพระจันทร์ ใน วันที่ ๑๒ ค่ำ เปน มหาบุรุษลักษณะที่ ๒๒

๒๓ จิตตาสัทธิน โศ มีพระทนต์ดี สิบ ทศ ไม่ยิ่ง ไม่หย่อน
เป็น มหาปรัศนิกษณ ที่ ๒๓

๒๔ สมพันธ์ โค มีพระ ทนต์เต็มขอ ไม่ ดัก ต้น ยาว ต้น ดังดำมัญ
มนุษย์ เป็น มหาบุรุษดักขณ ที่ ๒๔

๒๕ อภิวิพพณ โค มีพระทนต์ไม่ห่างซิดสนิท เปน อันดี เปน
มหาปริศนักษณ ที่ ๒๕

๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๓ มีพระท้าว คือ พระเชษฐาธิราช เจ้ากรม
เป็น มหาบัณฑิตกษัตริย์ ที่ ๒๖

๒๗ ปุตุชโงว มีพระชีวหาอันพอ คืออ่อน แด กว้างใหญ่
 อาจจะมี ปก พระนาถาณิด แดจะ ห่อ เด็ก สอด ในช่อง พระนาถิก
 แด ช่อง พระ โสดได้ เปนมหาปริณัติกษณ ที่ ๒๗

๒๘. พรหมดำโร กวีกภาณี่ มี พระสูตรเดียว ก้อง กัง วาน
ตั้ง เลี้ยง พรหม เมื่อ จะ ตรัส มี ดำ เนียง คึง นก การวิก เปน มห
ปฐิตักษณ ที่ ๒๘

๒๙ อภินันต์โค มี พระ เนตร เขียว ฉันท ใน ที่ คอว ละ เขียว
เป็น มหาปรีดิ์ลักษณะที่ ๒๙

๓๐ โคปชโม มี ดวง พระ เนตร ดัง ตา แห่ง โค เป็น มหา
ปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๓๐

๓๑ อุณณาภมกรัตเร ชาตา มี พระ อุณณาโตม เกิด ณ
ระหว่าง พระ ขนง แต่ พระ อุณณา โตม นั้น ขาว อ่อน คว เปรียบ ด้วย
นั้น เป็นมหาปรีดิ์ลักษณะที่ ๓๑

๓๒ อุณห์ดีได้ พระ มหาบุรุษย์ โพธิ์สัตว์เจ้า มี พระ เคียร
ได้บริมณฑล ใน ที่ ทั้ง ปวง ดูจ ประ คับ ด้วย อุณห์ศักรอบพระภักตร
เป็นมหาปรีดิ์ลักษณะ ที่ ๓๒

มหาปรีดิ์ลักษณะ ทั้ง หดาย ได้ มา แล้ว ใน หมู มนต์ เก้า ของ
พราหมณ์ ทั้ง หดาย อัน ไค ๆ ก็บริบูรณ์ ใน พระ กาย แห่ง พระมหา
บุรุษย์ โพธิ์สัตว์ เจ้า นั้น ด้วย อา การ ทั้ง ปวง นั้น นั้น ๆ ก็ แลซึ่ง
พระ มหา บุรุษย์บริบูรณ์ ด้วย มหาปรีดิ์ลักษณะ เป็น รูป กาย สัมปทา
นี้ ก็ ดีกว่า เป็น เครื่อง ทรมาณ เวเนยส์ต์ว์ ที่มี ประมาณ ใน รูป ให้ ได้
ความ ศรัทธา แด เต็มได้ โดยง่าย ไม่ ยาก ดัง ได้ ดัด บั มา พราหมณ์
บาง จำพวก ใน ภายใน พราหมณ์ ฐั ลักษณะ มนต์ เหล่า นั้น ได้ ก้า
หนด คติ ฐาน เดียว ยิ่ง กว่า พยากรณ์ ใน คัมภีร์ มหาปรีดิ์ลักษณะ
พยากรณ์ สาคกร อีก เต่า ได้ ทำ กติกา สัญญา แก่ กัน แด กัน ว่า เมื่อ
ใด พระ มหาบุรุษย์ ดัก โย รด พระ องค์ นี้ จัก เด็ด จั ออก บรรพชา แล้ว
เรา ทั้ง หดาย จัก บรรพชา ตาม เมื่อ นั้น เมื่อ เรา ทั้ง หดาย จะ มี ชีวิต
ไม่ ถึง ถึง กาล เมื่อ ท่าน จะ ทรง บรรพชา นั้น แล้ว จัก ตั้ง ถอน บุตร

นัตตาไว้ให้ออกบรรพชา ตาม พระมหาบุรุษย์ดำกิโยรสนั้นดังนี้
 เพราะอาไศรยได้ตั้งอยู่แล้วในฉันทาชัยนั้นและ พราหมณ์บาง
 จำพวกจึงได้ออกบรรพชาเป็นภิกษุเบญจวัคคีย์ ตามเสด็จพระ
 มหาบุรุษย์เจ้า แต่เมื่อยังเป็นโพธิสัตว์ก่อนแต่อภิธัมโพธิภาต
 มหาปริตตลักษณะสมบัติเป็นผลสัมปทาประการหนึ่ง ซึ่งให้สำเร็จ
 ความตั้งมั่นฐาน แก่ผู้มีมหาปริตตลักษณะนี้ด้วยประการดังนี้
 อนึ่งพระญาติทั้งหลาย คือ ตากิยะ แดโกติยะ ทั้ง ๒ ฝ่าย
 แดชนทั้งหลายขึ้นเป็นอันมาก อาไศรยได้ฟังพยากรณ์แห่ง
 พราหมณ์ทั้งหลายนั้น แต่ได้เห็นปาฏิหาริย์อัศจรรย์ ซึ่งเป็นไปแก่
 พระมหาบุรุษย์นั้น ณ กาดก่อนด้วย ก็ชื่นชมบันเทิงจิตร มีความเคารพ
 นับถือในพระมหาบุรุษย์มาก แล้วบริหารปฏิบัติพระมหาบุรุษย์เจ้านั้น
 ด้วยศุขสมบัติตามกำลัง ให้โพนธยพิเศษกว่าพระญาติสามัญอื่นๆ
 เพราะเหตุนั้นพระมหาบุรุษย์เจ้าจึงเป็นสุขมาตบุคคล อุดมในความศุข
 อย่างยิ่ง อันพิเศษยิ่งกว่านางนมทั้งหลายเปลี่ยนเนื้อเปลี่ยนหัดกันอุ้ม
 ทรง บริหารพิทักษ์ทำนุบำรุงพระองค์ด้วยกุมารบริหารทั้งปวง
 ด้วยพิเศษไพศาลประณีตอุดมนัก ถึงซึ่งความเจริญด้วยความศุข
 บริโภคจันทน์เมืองกาฬ ภูษาทรง แดภูษาโภคด้วยประณีตของ
 เมืองกาฬ เป็นผ้าละเอียดลุ่มลึกอ่อน พิเศษดีกว่าผ้าอื่นๆ ใน
 ครั้งนั้น ชนผู้อภิบาลกันเสวตวรรต ณ เบื้องบนพระมหาบุรุษย์นั้นเป็น
 นิศย์ทั้งกลางวัน แดกลางคืน ด้วยจะไม่ให้หนาว แดร้อน แด
 แดด แด น้ำค้าง มา เบียด เบียน พระมหาบุรุษย์นั้นได้ ใน

นิเวศน์แห่งท้าวสุทโชนลักกผู้พระบิดานั้น ท้าวเธอให้ชุดสระโบก
ขรณีทิ้งหลาย ปตุกอุบตบัวสายไว้สระหนึ่ง ปตุกประทุมชาติบัว
หลวงไว้สระหนึ่ง ปตุกบุณฑริกดัดดงกชบัวขาวไว้สระหนึ่ง เพื่อ
ประโยชน์เปนที่เล่นสำราญแห่งพระมหาบุรุษนั้น ก็แต่เมื่อพระ
โพธิสัตว์ทรงเจริญโดยกาล พระโอรณาจารย์เจ้านิยมไว้ว่า จำเดิม
แต่พระชาติชนมพรรษาได้ ๗ ปี ควรจะบ้นดูพิเศษ ในมหรรคคุณแล
โลกุตตรธรรมได้ พระสุทโชนลักกษัตริย์ ทรงเริ่มการงาน
ใหญ่อันหนึ่ง ณ อรัญสถานพระตักกผู้ชนกนารถ เมื่อจะดำเนินณที่
การงานนั้น เชิญพระโพธิสัตว์ไปถึงกัมมันตสถาน ให้เสด็จนั่ง
ณเก้าอี้ไม้หว้าร่วมเย็นเปนผาลูก พระโพธิสัตว์ทรงกำหนดตามข้อลำดับ
ตามบ้นลำดับเปนอารมณ์ ได้บ้นดูปฐมฌาน มหรรคธรรม พันวิสัย
ทวารกสัมมัตถ์อื่น ๆ อันใช้ปัจฉิมภาวีกัดตัว เกิดขึ้นเป็นคุณสมบัติ
อารมณ์นิมิตแห่งพระสัมมัญญาณ ครั้นเสร็จกิจเริ่มการงานนั้น
พระสุทโชนลักกษัตริย์ให้เชิญพระโอรสกลับยังนิเวศน์สถาน ฝ่าย
ปฐมฌานที่พระโพธิสัตว์ได้บ้นดูนั้น ไม่ได้ตามรักษาให้คง
แคล้วชานาญก็อันตรธานไป

ครั้นพระองค์ทรงเจริญแล้ว ท้าวสุทโชนลักกษัตริย์ชนก
นารถ ให้นายช่างสร้างปราสาทตามตำบล ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่
ฤๅหนาว ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่ ฤๅร้อน ปราสาทหนึ่งเป็นที่อยู่
ฤๅฝน ควรจะยกย้ายโดยผาลูกในสามฤๅกาลนั้น

พระมหาบุรุษนั้นอยู่ณปราสาทฤๅฝน ๔ เดือน บำเรอด้วย
ดนตรีล้วนแต่สัตว์ไม่มีมนุษย์ ไม่ได้ลงจากปราสาท พร้อมเพรียง

บำเรอ ด้วย กามคุณทั้ง ๕ รูปเลี้ยง ถัดมา รัชสมัยพุทธพารมณ เป็นที่ ปราศ
 ณาเจริณ จิตร อยู่ เป็น นิตย กาล ทั้ง ทาษ กรรมกรบุรุษ ใน นิเวศน์
 สถาน ของ ท้าวสุทโชนลักกาธิบดี ผู้พระบิดา ก็ บริโภค อาหาร เข้า
 ลำตัว ระคน ด้วย มังษลูปพยัญชนวิคต ไม่ บริโภค กาณาชกัฏกับ น้ำดื่ม
 เหมือน ทาษกรรมกร ใน ตระกูล อื่น แต่ ธรรมพ บริหาร ทั้ง ปวง ใน นิเวศน์
 ของ ท้าว สุทโชนลักก ผู้พระบิดานั้น ถ้วน อุดม ประณีต พิเศษ ควร บัน
 เทิง จิตร ทุกประการ . พระมหาบุรุษบรมโพธิสัตว์เจ้า นั้น ประกอบ
 ไป ด้วย ความ เป็น สุขมาตถะดี เห็น ปาน ดังนี้ . ยับ ยั้ง อยู่ ใน ทวารวาศ
 ศุข สัมบัติ ถึง ๒๘ ปี เป็น กำหนด มี พระโอรส ราชกุมาร ด้วย นาง
 ลำภิกษานี้ ซึ่งมี สัมมัญญาภิธาน ว่า ราชกุมาร ด้วย ประการ หนึ่ง
 แต่ พระมหาบุรุษ แม้ เมื่อ บังเกิด ขึ้น ใน โลก เพื่อ ความ เป็น พระสยัมภู
 พุทธเจ้า ดังนี้ แล้ว พระองค์ มา ประกอบ ด้วย มหาปฐักฤษณ สัมบัติ
 ซึ่ง เป็น อุบาย จะ กระทำ ความ เต็มได้ แก่ เวณีย์ สัตว์ บาง จำพวก แต่
 ได้ ถึง แล้ว ซึ่ง ความ บริบูรณ์ ด้วย ความ สุข สัมบัติ อัน อุดม ประณีต นี้
 เห็น ปาน ดังนี้ แต่ ใน ปฐมวัย เพื่อ ว่า พระองค์ ถึง ซึ่ง สยัมภูอภิธัมม
 เป็น พระสยัมภูพุทธเจ้า แล้ว ทรง แสดง ธรรมเทศนา เพื่อ จะ ให้ มตะ
 นิเวศน์ มี กามฉันท เป็น ต้น เวณีย์ สัตว์ บาง จำพวก จะ ต่อ ลัก คัด คำน ได้
 เกียง ต่อ ธรรมเทศนา กามฉันทาทิปปหานไซ้ พระองค์ จะ ได้อ่าง ซึ่ง ความ
 ที่ แห่ง กามารมณ ทั้ง หดาย อัน พระองค์ เคย ต้อง เสพย์ มา แล้ว ณ กาล
 ก่อน นั้น ว่า อัน กาม ทั้ง หดาย ที่ เป็น ของ มนุษย์ ถ้วน อุดม ประณีต
 แม้ ถึง เรา ผู้ พระตถาคต ก็ ได้ ต้อง เสพย์ แล้ว ก็ แต่ กาม ทั้ง หดาย นั้น มี
 โทษอย่าง หนึ่ง เรา ผู้ พระตถาคต ได้ เห็น แล้ว จึง ได้ มตะ เสีย ดังนี้ แล้ว

บริหาร นำ เลี้ยง ซึ่ง ถ้อยคำ คำ คัก แห่ง ผู้อื่น อนึ่ง จะ ให้ โดกยชน
 ถ้า ไร ๆ ความ เชื่อ ว่า พระองค์ นั้น ได้ ถึง การ สุข สัมบัติ เห็น ปาน ดัง นั้น
 เทียว ภายหลัง อาไศรย ทรง กระทำ ใน จิต โดย อุปาย อัน ชอบ มตะ
 เลี้ยง ซึ่ง กาม ทั้ง หลาย นั้น เข้า ไป ถึง ซึ่ง บรรพชา แล้ว บริสุทธิ ด้วย
 พรหมจรรย์ ดัง นั้น ซึ่ง พระมหาบุรุษ บรมโพธิสัตว์ เจ้า ถึง ซึ่ง ความ
 บริบูรณ์ ด้วย การ สุข สัมบัติ อัน อุดม ประณีต มี อาณัติคุณ เกื้อกูล
 แก่ อุปาย จะ ทรมาน เวนัย สัตว์ บาง จำพวก ด้วย ประการ นั้น ฯ

อนึ่ง ถ้า พระมหาบุรุษ บรมโพธิสัตว์ เจ้า จะ ไม่มี ปชชาติ แด
 ไอรต ก่อน แล้ว บรรพชา ไซ้ ชน บาง จำพวก ก็ จะ สำคัญ เลี้ยง ว่า
 เปน บัณฑิต มนุษย์ ไม่ ควร แก่ ขวาวาศ สัมบัติ จึง ออก บำเพญ พรต
 พรหมจรรย์ ดัง นั้น แล้ว ก็ จะ ไม่ สำคัญ เพื่อ คุณ วิเศษ ใน อภิสัมมัย
 ครั้น เมื่อ พริ้ม ด้วย ปชชาติ แด ไอรต เปน ปกติ บุรุษ ควร แก่
 ขวาวาศ จริง นั้น แต่ หาก เห็น ขำนาจ ประโยชน์ แล้ว ด้ ละ เลี้ยง ออก
 บำเพญ บรรพชา ไซ้ ความ สำคัญ ฝึก เห็น ปาน นั้น ก็ จะ มิ ได้ มี มา
 แล้ว ถ้า มารถ จะ เปน ที่ คั่ง แห่ง ศรัทธา ของ เวนัย สัตว์ บาง จำพวก ได้
 เพราะ เหตุ นั้น เมื่อ ดำรง ใน สุข สัมบัติ วิสัย ภายใน ๒๕ ปี จึง พริ้ม
 ด้วย พระมหาบุรุษ มารดา แด ไอรต ราหูต กุมาร เปน พุทธธรรมตา
 ตาม อรรถกถา นิยม ประการ นั้น ด้วย ประการ นั้น ๕

เขตดาวดา มุนีนทลล์	ปวศตทปนาถา
รูปกาเยนปบัตติ	รูปกายตมัทธยา
อพัฏฐัจฉะรมมานัน	โองกนคยปฐติย
โตกามิตกามตุช	ตมบัตติยาชคตลลจ
ด้าชุนชัมมกามานัน	นินนารคนตคย
ถัทธปด้าทูปาทย	ถ้เซปาปรกิตติตาดิ

กถา ถ้อย คำ ที่ แสดง ความ เปน ไป แห่ง ความ เกิด ขึ้น แห่ง รูป กาย แต่
 ความ บริบูรณ์ แห่ง รูป กาย แต่ เหตุ อัจฉริย ทั้ง หดาย ใน ตมัย เมื่อ
 หยั่ง ถึง พระกรรม แต่ เมื่อ ประสพ แต่ ความ บริบูรณ์ แห่ง สุข เพราะ
 กามารมณ ซึ่ง เปน อามิต จะ นำ ให้ สัตว์ พัวพัน อยู่ ใน โลก เปน คุณ
 ตมบัตติ ได้ มี แล้ว แก่ ตมเตจ พระองค์ ครตลลย มุน โคตม ตมมา ตมพุทธุเจ้า
 นั้น ได้ วิชฌนา มา เพื่อ จะ ให้ เกิด ศรัทธา แล เตอม ใส แก่ ด้าชุน ผู้
 ปราถนา ธรรม น้อม จิตร์ ไป ใน พระรัตน ไตรย จบ โดย ดัง เซป ด้วย กถา
 มรรค เพียง เท่านั้น เหว่ ก็ มี ด้วย ประการ หนึ่ง

८

บัดนี้จะได้อธิบาย ความ ในอาร์มกถา ความ ว่า
 ดัมเดจ พระดัมมา ดัมพุทเธเจ้า พระองค์ใด เป็น พระศาสดา ของ เรา ผู้
 ดำรงชนพุทธรบริษัท ทั้ง หาดาย เรา ผู้ดำรงชนพุทธรบริษัท ทั้ง หาดาย ถึง
 ดัมเดจ พระผู้มี พระภาคย์ พระองค์ใด เป็น ที่ พึง ชรรณ ที่ ชอบ ซึ่ง นำสัตว์
 ผู้การกะมุกคต ออกไป เพื่อ ความ สัน ทสุข โดย ชอบ นี้ พระพุทเธเจ้า
 พระองค์ใด ได้ แดงดง ประกาศให้ เวไนย สัตว์ รู้แจ้ง โดย ชอบ แล้ว ดัม
 เดจ พระดัมมาดัมพุทเธเจ้า ผู้มีพระภาคย์ พระองค์นั้น มีพระกรุณา แด
 พระญาณ บริสุทธิ โดย พิเศษ แดงดง หา ประโยชน์ เกอ กุด แก่ หมู สัตว์
 ครุสัตว์ มรรคา แจ่ง ชัด ทรง พระปฐา ฉลาดใน ทาง แด ใช้ ทาง โดย กำถัง
 พระสัณณญาณ ทรง แดงดง มรรคา แด ใช้ มรรคา แก่ สัตว์ ทั้ง หาดาย โดย
 ชอบ คัวย ประสงค์ จะ ให้ เวไนย สัตว์ มรรคา เดี่ย มา ดำเนิน แด ใน ชรรณ
 ซึ่ง เปน มรรคา แห่ง ความ สุข ซึ่ง เปน โดกัย และ โดกุตตร พระองค์ เปน
 พระศาสดา เอก เด็ก กว่า ผู้ แดงดง มรรคา ทั้ง หาดาย

บัดนี้จะได้ แดงดง ความ เปน ไป ของ พระอรหันต์ ดัมมาดัมพุทเธเจ้า
 ผู้มี ศิริ พระองค์นั้น จำเดิม แด เกิด ความ ดังเวช ซึ่ง เปน บุปพเหตุ ของ
 เนกขัมมะบรรพชา จน ถึง ครุสัตว์ พระอนุตรดัมมาดัมโพธิญาณ เปน
 ขัมม มี กถา ให้ เจริญ ศรัทธา และ เดือมได้ และ บุษามัยกุศล ขอ
 ดำรงชน ทั้ง หาดาย ผู้มี ถิ่น พระรัตนไตรย จง คัง จิตร พัง ปวดัก กถา ของ
 พระดัมมา ดัมพุทเธเจ้า นั้น โดย เคารพ เพราะ ว่า เมื่อ ได้ ทราบ ความ
 อัจฉริย อธำชารณะ คุณ ชรรณ ณ แด แม้ ถึง กาด ที่ พระองค์ ทรง

บรรพชาและ ปธานนุโยคพยายาม แต่ได้ครัด รั้วพระอนุตรสัมมาสัม
 โพธิญาณนั้น ล่วงดับไป นาน ไกล แล้ว ก็จักเป็นเหมือน กาดโกด
 แต่ นั้น ความ เต็มได้ ยึดคุณ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็น อารมณฺ์ ก็ จะ
 พัง ตั้งอยู่ แต่ จะ พัง เจริญ ทวี มาก ยิ่ง ขึ้น ไป เป็น กุศล วัณฺณ กอของ บุญ
 ใหญ่ นำของ ที่เป็น ประโยชน์ มาให้ แต่ นั้น ปลาทหาร ซึ่ง พุทธ
 บริษัท ทำ ด้วย เต็มได้ ภายใน คือ ความ เคารพ นอบ นม ด้วย กาย
 วาจา จิต ภายนอก คือ สักการามิศฺ์ สักคนชาติ (ประทีป รูป เทียน)
 เป็น คั่น ก็ จะ พัง ดำรง ตาม โอวาท ของ สัมเด็จพระ ทศพล เจ้านั้น เป็น
 ไป โดยชอบ เพื่อ อริยวิบุดยผล ทาง สุกตีสวรรค์ แด่ นฤพาน ตาม
 สัมควร แก้ววิบาก สามารถ นั้น ๆ ด้วย ประการ นั้น

สำนักหอสมุด

อภิธรรมโพธิกถา

อนันตนิ พระธรรมเทศนา มีบุพพาประระดับ เนื่องตามลำดับ มา
 บัดนี้จะได้วิวัฒนา ในบรรพชา ปธานอภิธรรมโพธิกถา แสดงเรื่อง พระ
 ผู้มีพระภาคย์เจ้าใน ทรงบรรพชาแต่ประพฤติกุศล เพียร และตรัสรู้
 พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ดำเนิน อัครารัมภ เริ่ม ความ ว่า เรา
 ทั้งหลายถึงพระผู้มีพระภาคย์พระองค์ใด เป็นธรรมะ พระผู้มีพระภาคย์
 พระองค์ใด เป็น ศาสดาของเราทั้งหลาย เราทั้งหลายชอบใจ ธรรม
 ของพระผู้มีพระภาคย์พระองค์ใด พระผู้มีพระภาคย์พระองค์นั้น เมื่อ
 ต้องพ้นปียังด้วยถึง คือ ๒๕๐๐ ปี ของกัลป์คนดวงแก้ว พระองค์เป็น
 อัจฉริยมมนุษย์ในโลก เกิด ณตระกูลตักขวงษ์พระเจ้าโอกกากราช
 ณแห่งมนุษย์อริยกะ ณมัธยมชนบททั้งหลาย (ณ มัชฌิมชนบท ทั้ง
 หลาย) เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เกิดตั้งต้องฝ่ายเป็นโคตมะโดย
 พระโคตร พระองค์ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ครบบริบูรณ์แล้ว
 อันกษัตริย์ลักษณะ และโกตริยะทั้งหลาย ซึ่งเชื้อถือถ้อยคำของพรหมณ์
 ผู้รู้ลักษณะเป็นอันมาก แต่ชนอื่นเป็นอันมากนับถือหนักแล้ว พระ
 องค์เป็นสุขุมมาตอย่างยิ่ง เป็นสุขุมมาตจริง อันให้ถึงความสุข บริหาร
 ด้วยความ สุขเพียบพร้อม พร้อมเพรียงนำเรอด้วยกามคุณทั้ง ๕
 ครองอาคารสถาน (ครองเรือนอยู่) จนล่วงไปได้ ๒๘ ปี พระมหา
 บุรุษย์เมื่อเจริญพระวัยพระชนม์พรรษา ๒๘ ปีแล้ว ได้ความดังเวช



สัตต พระฤทธิยัตถ์นี้ว่า อัน มนุชนผู้ยัง ไม่ได้สดับแล้ว เมื่อตน
 เป็นสัตว์มี ขรา พยาธิ มรณะ เป็น ขรรมตา อยู่แต่ เดียว ได้เห็นผู้อื่นที่
 ขรา และเจ็บไข้ และตายก็ ย่อมมาเกลียดชัง ถ่วง ตน เสีย ไม่ คิดว่า
 เรา จะ พัง แก่ แล เจ็บ ไข้ แล ตาย ไป หากสมควร แก่ เรา ผู้ดำรงชีพ ชอบ นี้ ไม่
 ครั้น พระมหาบุรุษ โพธิสัตว์นั้น ทำ ในใจ อยู่เนื่อง ๆ หนึ่ง
 ประหนึ่งจะ มละ ความ เมา ๓ ประการ ใน โลก ทั้งปวง เสีย ได้ ความ เมา
 ๓ ประการ นั้น คือ ความ เมา ใน วัช ๓ ความ เมา ต่อ ความ ไม่ มี โรค ๓
 ความ เมา ต่อ ชีวิต ใน ชีวิต ๓ สัตว์ ทั้ง หาย หา ไตรัย ความ เมา ๓ ประ
 การ เหล่า นั้น ย่อม ประพฤติ ทุจริต ด้วย กาย วาจา จิต โดย มาก มา
 สำคัญ ปรโลก ประหนึ่ง ณ ที่ โกล ครั้น นั้น พระมหาบุรุษ เจ้า
 เกิด ความ ประวิติค ว่า แม้ ถึง เรา ก็ เป็น ผู้มี ขรา พยาธิ มรณะ เป็น ขรรมตา
 ไม่ ถ่วง ขรา พยาธิ มรณะ ได้ เมื่อ เรา อยู่ ณ ท่า มกต่าง เรือน อย่าง นี้
 ถ้า ขรา พยาธิ มรณะ มา ถึง ก็ จะ พัง เป็น ไป เพื่อ โศก และ ร่ำไร ทุกข์
 โทมนัส อุปายาส เรา จะ พัง ปฏิบัติ ใน ณ เมื่อ ขรา พยาธิ มรณะ มา ถึง
 จัง จัก ไม่ เป็น ไป เพื่อ โศก และ ร่ำไร ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ได้ ครั้น
 แล้ว จึง ทรง พระปริวิตก ว่า อัน บรรพชา ความ ประพฤติ พรต เป็น
 อหาคาริยบรรพชิต นิราศ ชาติ จาก สรรพกิจ ที่ จะ เกิด กุศล แก่ เรือน นั้น
 เป็น คุณ ดี งาน เมื่อ บุคคล ได้ ดำรง ใน บรรพชา แล้ว ความ เมา แม้
 ทั้ง ๓ ก็มี ได้ เกิด มี หรือ จะ น้อย เมา บาง ตง แม้ ขรา พยาธิ มรณะ จะมี
 มา ถึง ก็ จะ ไม่ พัง เป็น ไป เพื่อ จะ ให้ เกิด ความ โศก และ ร่ำไร ทุกข์
 โทมนัส อุปายาส นึก ได้ เมื่อ นรชน ที่ หน่นม ถัด แก่ ถัด ไม่มี โรค

ไทยคดีศึกษา

หรือพยาธิ เบียดเบียนก็ดี มีชีวิตอยู่ หรือจน มรณะ ก็ดี มาประพาศ
บรรพชา ทำ ใน จิตร โดย อุปาย อัน ชอบ อยู่ แล้ว ประพาศ พรหมจรรย์
ให้ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ประหนึ่ง ดั่งที่ บุคคล ชัด แล้ว ด้วย ดี บรรพชา
นั้น ก็ จัก เกษม ไม่มี ภัย อยู่ เสมอ ทุก เมื่อ เป็น นิจกาศ โดยแท้ ก็ แะ
ฆราวาส ทำ การ อยู่ ครอง เคหสถาน กามา กรมณ ทน เป็น ทาง มา แห่ง
ชุดี ของ มี กามฉันท กามวิตก เป็น ต้น ฝ่าย บรรพชา เป็น อภิโภกาศ
ที่ แจ้ง ไกล ห่าง จาก กิเลส ตัณหา กังวล มี ประการ ต่าง ๆ เมื่อ บุคคล
ครอบ ครอง เรือน อยู่ แล้ว อัน จะ ประพาศ พรหมจรรย์ ให้ บริสุทธิ์ บริบูรณ์
โดย ส่วน เดียว ยาก ที่ จะ ทำ ได้ ไฉน หนอ เรา พึง ปลง ฌม และ หนวด
หนึ่ง ผ้า กาสาว พัตร์ บาเพญ พรต อนุคาริย ปฏิบัติ ที่ มิ ได้ เกี่ยว ข้อง
กังวล ด้วย กามา กรด ถาน เรา เป็น ลัทธิ อัน ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ
ทุกข โทมนัส อุปายาส กอง ทุกข์ เหล่า นั้น ครอบ งาม อยู่ แล้ว แม้ ไฉน
ความ ทำ ที่ สุด แห่ง กอง ทุกข์ ทั้ง นั้น จง พึง ปราภฏ จะ พึง รู้ แจ้ง ประ
จักษ์ โดย จริง พระมหาบุรุษ ราช เจ้า เกิด กุศล ฉันท น้อม ไป ใน
บรรพชา เห็น อำนาจ ประโยชน์ ด้วย ประการ นั้น

เอว โส อุปเรน สัมเยน ครัน สัมมัย ภาย หัง พระมหาบุรุษ
เจ้า ทรง พระเยาว์ ตรุณกุมาร พระ เกสายัง ดำสนธิ ประกอบ ด้วย
เยาว์ ปฐมวัย อัน เจริญ ควร อภิรมย์ อยู่ ใน กามศุข สัม มัค เมื่อ
พระ มารดา และ พระ ชนก นารถ พระ ประยูร ญาติ ทั้ง ดั่ง ฝ่าย ทรง
พระ กรร แต่ง พระ ภักตร์ นอง ด้วย อัสสชุด อยู่ ไม่ ยิน ดียอม
อนุญาต ให้ บรรพชา เลย พระมหาบุรุษ เจ้า ก็ ปลง พระ ศก เกษ และ
พระ มัสสุ (ทรง ปลง ฌม และ หนวด) ทรง กาสาว พัตร์ ถึง อนุ

คาริยปฏิบัติผนพรตบรรพชา ด้วยบริสุทธจริยาศรัย ดังเหตุ
 ทัยว่า อนิวัตติภวิธัสสัมมิ เราจักเป็นบุคคลไม่กตัม คึนยังฆราวาสจิตตัย
 จักมีพรหมจรรย์ เป็นที่ไปณของหน้ำคังนี้

เมื่อพระมหาบุรุษโพธิสัตว์ ได้ทรงบรรพชาแล้ว ด้วย
 ประการ^{นี้} ย่อมมีพระหฤทัยสักฝ่ายในกุศล สิ่งไรซึ่งจะเป็น
 คุชประโยชน์แก่ตนแก่ผู้อื่นเป็นปรกติ แลดูหาทางธรรมที่ร่ำ
 วัปทุกข ก็พระนฤพานอันประเสริฐมิได้ย่อหย่อนต่อการประ
 พุติธรรมปฏิบัติ เพื่อสัมมาสัมโพธิญาณ

ครั้งนั้น ในแคว้นแคว้นสักกะชนบท มีคณาจารย์เป็นผู้ใหญ่อยู่
 ๒ คืออาฬารดาบศ กาสาโคตร ๑ อุททกดาบศ รามบุตร ๑ ประ
 ชุมชนได้เคารพนับถือ โดยคุณธรรมพระมหาบุรุษโพธิสัตว์เจ้า
 เสด็จไปยังสำนักนั้น อาฬารดาบศ ศึกษาอาจริยสัมมัย ได้บรรทุ
 รูปฌานทั้ง ๔ และอรูปรฌานทั้ง ๓ เพียงอาภิญจัญญาตนะสมาบัติ
 โดยฉับพลัน แล้วถามถึงคุณพิเศษยิ่งขึ้นไป ก็สันตมัยของ
 อาฬารดาบศอยู่เพียงนั้น พระองค์ทรงเห็นว่าอาภิญจัญญาตนะ
 สมาบัติ ไม่เป็นหนทางเพื่อโพธิญาณ เป็นแต่สันตวิหาร
 และจะนำให้ผู้บรรทุ เป็นอาภิญจัญญาตนะอรูปรูปสัตว์เท่านั้น หา
 เป็นมรรคาเพื่อปัญญาตรัสรู้อย่างยิ่งไม่ พระองค์เสด็จจากสำนักนั้น
 อาฬารดาบศนั้น จาริกไปถึงสำนักนั้น อุททกดาบศ รามบุตร ขอ
 ศึกษาอาจริยสัมมัย ท่านแสดงแนวสัญญา นาตัญญาตนะสมาบัติ
 พระโพธิสัตว์ทรงประกอบบริกรรมได้บรรทุ อรูปาจรธรรมที่ ๔
 นั้นฉับไว พิเศษกว่าผู้ศึกษาทั้งปวง ดวงธรรมอันเควตลิกชน

แล้ว ทรง เห็น ว่า แม้ แนวสัญญา หนาสัญญาณะ สืบมาบัดนี้ ก็เป็น
แต่ ต้นศิวิหาร และ จะ นำ ผู้ บรรลุ ถึง ให้ เกิด เป็น แนว สัญญา หนาสัญ
ญาณะ ปะระอุปถัมภ์ เท่านั้น ไม่ เป็น ทาง เพื่อ พระโพธิญาณ พระองค์
จึง เสด็จ หลีก ไป จาก อาศรม ถัดจาก ของ อุททก ตาบศ แล้ว ทรง สัญ
จรจาริก เสาะ หา อนุตร ต้นศิวิหาร เสาะ หา ทาง แห่ง ความ รั้ง
อัน ประเสริฐ ไม่มี ทาง อื่น ยิ่ง กว่า ไป โดย ลำดับ

ก็ และ พระตาบศ ทั้ง สอง ซึ่ง บรรลุ มหาคตธรรม แล้ว ด้วย ประการ นั้น
ก็ มี ธรรม ที่ ตน บรรลุ ถึง เป็น ที่ เป็น ไปณ เบื้อง หน้า เค็ม อธิษฐาน รั้ง
ความ ปราถนา อยู่ เพียง นั้น ไม่ มี ปฏชา ซึ่ง จะ ผ่อน ผัน ทำให้ เป็น
บาท ของ วิปัสสนา ญาณ ปฏชา ธรรม คือ คณิหามาณ ทิฏฐิ ซึ่ง เป็น
ไป ใน รูปารูป ฌาน หาก กำบัง ให้ เน้น ช้ำ ไม่ ให้ ปฏชา ซึ่ง จะ หยั่ง
รู้ นิสสรณะ ได้ คำดัง สอน ใน สอน อาจริยสัมมัย ก็ ถ้วน แล้ว
อยู่ เพียง ต้นศิวิหาร แต่ รูปารูป ฌาน เท่านั้น ซึ่ง จะ เกิด ญาณ
สามารถ ฝ่าย วิปัสสนา ทาง นิสสรณะ ธรรม บมี ได้ มี อุบาย พิเศษ
ซึ่ง สั่ง สอน ให้ ทำ รูปารูป สืบมาบัดนี้ ให้ เป็น ที่ คั่ง ของ วิปัสสนา
เป็น โอวาท ใน สัมมา สัมพุทธ สัมมัย ไม่ ทัวไป แก่ คำสอน อื่น เพราะ
เหตุ นั้น พระโพธิสัตว์ เจ้า ได้ บรรลุ รูปารูป สืบมาบัดนี้ ทั้ง ๘ แล้ว ทรง
เห็น ว่า ไม่ เป็น ไป เพื่อ นิพพิทา อภิญญา สัมโพธิญาณ (เพื่อ
ความ เบื่อหน่าย ไม่ เป็น ไป เพื่อ ความ ครัด รู้ ยิ่ง ครัด รู้ เนิบ และ
ไม่ เป็น ไป เพื่อ นิพ พาน ความ ดับ ก็ เด็ด และ กอง ทุกข์ โดย ไม่ เหลือ)
จึง ไม่ เค็ม พระ หฤทัย เสด็จ ไป เสด็จ จาก ที่ นั้น ทรง เสาะ หา อนุตร
ต้นศิวิหาร โดย ลำดับ ใน มคธราช ก็ ถึง อรุณ เวลา ประ เทศ เสนานิคม

จึงได้เห็น พนภูมิ ต่ถานแนวไพร ควร อภิรมย์ ดำรงจิตร และ
 แม่น้ำมี กระแสน้ำไหล กระทบ ด้วย ทำ เรียบ ราม ดี มี น้ำใสสะอาด
 จิตต์นิท ทั้ง ไคจรรคม ก็ เนิื่องคิดราม ท่ว ไป เป็น ที่บรรเทิง พระ
 หฤทัย นึก ทรงสรรเสริญว่า ภูมิภาคประเทศนี้ พรหมบวรวิบุรณ์
 ดี ด้วย อุปกรณ์ ทั้งปวง ส้ม ควร จะ เป็น ที่ ตั้ง ส้มมีปธาน วิริย ของ
 กุศบุศร (ส้ม ควร จะ เป็น ที่ ตั้ง ความ เพียร ของ กุศ บุศร) ผู้มี
 ประโยชน์ ด้วย ความ เพียร แต่วก็ เสด็จ หนึ่ง ประทับ อยู่ ณ ที่ นั้น
 ครั้ง นั้น อุปมา ๓ ข้อ เป็น อัจฉริย์ พระ มหาวุรุษย์ ไม่เคย
 ได้ยิน มาแต่ กาด ก่อน เคย มา ปรา กฏ แจ่ม แจ้ง เป็น ไค จร แห่ง ปฤ
 ชาญาณ ของ พระมหาวุรุษย์ ข้อ ๑ ว่า ไม่ สด ประกอบ ด้วย ยาง บุคคต
 วาง ไว้ ใน น้ำ ถ้า บุรุษย์ ต้อง การ เพ็ง ถือเอา ไม่ ดี เพ็ง อันบน
 มา แล้ว ตั้ง กับ ไม่ สด มี ยาง ที่ บุคคต เก็บ วาง ไว้ ใน น้ำ นั้น
 ก็ จะ ไม่ พัง ให้ เกิด เพ็ง ขึ้น ได้ บุรุษย์ นั้น ก็ จะ พัง เห็น จ เห็น ยอ จำบาก
 ภาย ถาย เดียว เพราะ ไม่นั้น สด ประกอบ ด้วย ยาง บุคคต เก็บ วาง ไว้
 ใน น้ำ ชุ่ม อยู่ ด้วย อาโป ธาตุ กัด้า ทั้ง สอง อย่าง คือ ยาง และ
 น้ำ นั้น ข้อ ๒ นั้น ไค ส้มณะ หรือ พราหมณ์ เหล่า ไค เหล่า หนึ่ง ยัง ไม่
 ได้ หลีก ออก จาก กาม ทั้ง หลาย ด้วย ภาย และ จิตร ความ ชอบใจ
 ความ รัก ไคไร ความ สยบ ความ หยาก ความ กระวน กระวาย เพราะ
 กาม ยึด กาม ทั้ง หลาย เป็น อาธาวิสัย เต่า ก็ ยัง ไม่ ละ เลีย ด้วย ดี
 ณะ ภาย ใน ยัง หา สงบ ระวัง คั่น ด้วย ดี ไม่ ส้มณพราหมณ์ เหล่า นั้น
 แม้ ถึง มา เสวย ทุกขเวทนา ที่ กัด้า หยาบ เผ็ด ร้อน เกิด เพราะ ความ
 เพียร หรือ ไม่ ได้ เสวย ทุกขเวทนา ที่ กัด้า หยาบ เผ็ด ร้อน เกิด เพราะ

ความเพียร ก็ เป็น ผู้ อภัพ ไม่ควร เพ้อบุญญา อัน ฐัน เห็น ไม่
 ควร เพื่อ จะ ตรีตรู ด้วย ดี อย่างยิ่ง มีอุปไมย ฌนั้น อุปมาที่ ๒ ว่า
 ไม่ สด ประ กอบ อยู่ ด้วย ยาง บุคคล เก็บ วาง ตั้ง ไว้ บนบก ไกล ห่าง
 แต่ น้ำ แฉว ถ้า บุรุษ ต้องการ เพติง ถือเอา ไม่ ดี เพติง อัน บนมา แล้ว
 สด กับ ไม่ สด มี ยาง วาง ไว้ ไกล ห่าง น้ำ นั้น ก็ จะ ไม่ พึง ให้ เพติง
 เกิด ขึ้น ได้ บุรุษ นั้น ก็ จะ พึง เห็น จเห็น ยด่ำ บาก กาย ถ่าย เตี่ยว เพราะ
 ว่า ไม่นั้น แม้ ถึง วาง ไว้ ไกล ห่าง น้ำ แฉว ก็ แต่ ยัง เป็น ไม่ สด ประ
 กอบ ด้วย ยาง อยู่ บุรุษ นั้น จะ ชน สด ไป ก็ จะ เห็น จเห็น ยด่ำ บาก
 กาย ถ่าย เตี่ยว ข้อ นั้น ไต สมณพราหมณ์ เหล่า หนึ่ง เหล่า
 ไต มา หลีก ออก เลี้ย จาก กาม ทั้ง หลาย ด้วย กาย และ จิต อยุ่ ก็
 แต่ ความ ชอบใจ ความ รัก ใคร่ ความ สดบ ความ หยาก ความ กระ วณ
 กระวาย เพราะ กาม ยึด กาม ทั้ง หลาย เป็น อาชา วจิตย ซึ่ง เป็น ไป อยุ่ ใน จิต
 สมณพราหมณ์ เหล่า นั้น ยัง ไม่ ละ เลี้ย ณ ภายใน ได้ ยัง ไม่ สงบ ระงับ คน ได้
 สมณพราหมณ์ เหล่า นั้น ถึง มา เสวย ทุกข เวทนา กดำ หยาบ เผ็ด ร้อน
 เกิด เพราะ ความ เพียร หรือ ไม่ ได้ เสวย ทุกข เวทนา กดำ หยาบ เผ็ด
 ร้อน เกิด เพราะ ความ เพียร ก็ เป็น ผู้ อภัพ ไม่ควร เพ้อบุญญา
 อัน ฐัน ฐัน เห็น ไม่ควร เพื่อ จะ ตรีตรู ด้วย ดี อย่างยิ่ง ได้ มีอุปไมย
 ฌนั้น อุปมาที่ ๓ ว่า ไม่ แห่ง สนิท บุคคล วาง ตั้ง ไว้ ไกล ห่าง น้ำ
 ถ้า บุรุษ ต้องการ เพติง ถือเอา ไม่ ดี เพติง อัน บนมา แล้ว สด
 กับ ไม่ แห่ง สนิท นั้น ก็ จะ พึง ให้ เพติง เกิด ขึ้น ได้ เพราะ ไม่
 นั้น แห่ง สนิท ด้วย บุคคล มา เก็บ วาง ตั้ง ไว้ บน บก ห่าง ไกล น้ำ ด้วย

จึงให้เกิดเพลิงขึ้นได้อันใด ดมณพราหมณ์เหล่านี้เหล่าใด หดก
 ออกเสียจากกามทั้งหลาย ด้วยกายและจิตอยู่แล้ว ความชอบใจ
 ความรักใคร่ ความสยบ ความอยาก ความกระวนกระวาย
 เพราะกาม ยึดกามทั้งหลายเป็นอาสารวิสัยที่ของ ดมณพราหมณ์
 เหล่านี้ ก็ได้ละเสียด้วยศันภายในแล้ว ตั้งรับคืนด้วย
 ศีลแล้ว ดมณพราหมณ์เหล่านี้ แม้ถึงมาด้วยทุกขเวทนา กตัญญู
 เผ็ดร้อน เกิดเพราะความเพียร หรือ แม้ไม่ได้ด้วยทุกขเวทนา
 กตัญญู เผ็ดร้อน เกิดเพราะความเพียร ก็เป็นภัพพบุคคล ควร
 เพื่อบัญญาอันรู้เห็น ควรเพื่อจะตรัสรู้ด้วยดี อย่างยิ่งได้
 มีอุปมาดังนี้ อุปมา ๓ ข้อ เป็นอัครจริย พระมหาบุรุษเจ้า
 ไม่เคยได้ยินได้ฟังมา แต่ในกาลก่อนเคย ได้มาปฏิภาณ
 แจ่มแจ้ง เป็นวิสัยญาณ โคจรของพระมหาบุรุษเจ้า ขณะเมื่อ
 เสด็จนั่งณภูมิภาคนั้นเป็นที่ควรตั้งความเพียรของกตบุรุษ ผู้มี
 ประโยชน์ด้วยเพียรนั้น ครั้งนั้นพระมหาบุรุษเจ้า กตัญญูแต่
 ออกุศลธรรม อันจะครอบงำจิต มีกามวิตกเป็นต้น ดำริที่
 เริ่มความเพียร วาระที่แรกนั้น กตพระทนต์ เบ่งดำ ด้วยพระทนต์
 ของบน จดเพศานด้วยพระชิวหา บีบคั้นจิตด้วยจิต ให้
 เร่วร้อนนัก ประพาศอยู่ ณนั้น พระเสโทก็ไหลสร้านจากพระกัณ
 ฐประเทศ (รักแร้) ทั้งสอง ประหนึ่งบุรุษย์กำลังน้อย อันบุรุษย์
 กำลังมากมาจับในคืศหรือในคอ ในบ่า แล้วบีบคั้นกดลงไว้
 ณนั้น แม้เกิดทุกขวิการ พระเสโทสร้านจากพระกัณฐประเทศทั้ง

ต้องบิปรัดไว้ด้วย เชือกหนัง อันหมั่นแน่น นกคณิน พระมหาบุรุษเจ้า
 ก็ดำรงคง ความเพียร อยู่ ใน อปถมนกณาน ไม่คืนคลาย ฅมทั้งหลาย
 มีกำลังนักมา คัดเชือก กุญแจประเทศ ให้ยกเสียดทั่ว ไป ประ
 หนึ่ง ต้อง เชือก คัดใน ภายใน ด้วยมัดเชือก มังสะ โค อันคม
 กัด้านั้น พระมหาบุรุษก็ดำรงความ เพียร อปถมนกณาน นั้น
 กัด้านั้น ไป ไม่ ท้อถอย ก็ เกิดร้อน ใน พระกายมี กำลังนักประหนึ่ง
 บุรุษ กำลังน้อย อันบุรุษ กำลังมาก ต้องคนมาจับ ยึดใน แขนทั้งสอง
 แล้ว ให้ร้อน รุ่ม อยู่ ฅนหุดม เต็ม ด้วย ถ่านเพลิง ฅนั้น พระมหาบุรุษ
 ก็ปรารภ ความ เพียร ไม่ย่อหย่อน พระสติเข้าไปดำรงหมั่น ไม่ ฟั่นเฟือน
 แต่พระกายระส่ำระสายไม่สงบระงับได้ เพราะ ความ เพียรทนยากนั้นหากมา
 เสียดแทงทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น กัด้านนี้ แม้เห็นปานนั้นแล้ว ก็ไม่ครอบ
 รั้งจิต พระมหาบุรุษเจ้า ตั้งอยู่ได้ พระองค์เสวยทุกขเวทนาพันวิสัย
 ที่ดำ มัญญมนุษย์ จะทน ทานอด กัด้าน ฅน เทพดา บางเหล่าได้เห็น
 แล้ว กัดัวเจรจา แก่กัน ว่า พระ สมนโคตมทำ กาดเสียดแล้ว เทพดา
 บางเหล่า กัดัว ว่า พระ สมนโคตมเจ้า ใ้ผู้ ทำ กาดแล้ว
 ยังหา ทำ กาดกิริยา แล้ว ไม่ แต่มาทำการ อยู่ บัดนี้ เทพดา
 บางเหล่า กัดัว ว่า ไม่เช่นนั้น จะว่า พระ สมนโคตม
 ทำ กาดแล้ว หรือ ทำ กาด อยู่ บัดนี้ ก็ ไม่ชอบ ทั้ง สอง สถาน
 พระ สมนโคตม เจ้า เปน อรหันต์ การ อยู่ เช่นนี้ เปน วิหาร ธรรม
 เครื่อง อยู่ ของ ท่าน ผู้ อรหันต์ เทพดา ทั้ง หลาย ได้ เห็น แล้ว สด
 จิตร เจรจา กัน สำนึกถึง โดย นิยม ดังนี้ ก็ แดทุก ขัปปาน ความเพียร

ทนายาก ทางอุปถัมภ์ ฉะนั้น พระมหาบุรุษเจ้า ทรงประพฤติ ด้วย
 ฌันท อุดาหะถาหาญ ให้เกิดทุกข์ เวทนา อย่าง ยิ่ง ฉะนั้น แล้ว ก็
 ไม่เกิด ธรรมวิเศษ อันใด อันหนึ่ง ขึ้น ได้ พระมหาบุรุษจึง ดำริให้ จัก
 ยักย้าย ทุก กรณียาไป โดยสถานอื่น ทรง พระปริวิตก ตั้ง พระหฤทัย
 เพื่อจะ ปฏิบัติ คัดอาหาร เลี้ยง ด้วย ประการ ทั้งปวง เกตุออก ว่า
 ข้อนั้น จะ พัง เป็น ทาง เพื่อจะ ครัด รั้ง ด้วย ด้อย่าง ยิ่งบ้าง จึง เทพยดา
 ทั้ง หลาย ได้ ทราบ กระแฉะ พระดำรินั้น มีความ สดุด จิตร คติจะ
 อุปถัมภ์ ด้วย โอชาทิพย์ เป็น เครื่อง เติง พระกาย จึง เข้า ไปใกล้
 พระมหาบุรุษแล้ว กล่าว บริยาย ท้วงห้าม ว่า ข้าแต่ ผู้ นฤ ทุกข์ ท่าน
 จง อย่า ปฏิบัติ เพื่อจะ คัด อาหาร เลี้ยง ด้วย ประการ ทั้ง ปวง เติง
 ถ้าหาก ท่าน จะ พัง ปฏิบัติ เพื่อจะ คัดอาหาร เลี้ยง ด้วย ประการ ทั้งปวง
 ให้ จง ได้ แล้ว ข้าพเจ้า ทั้ง หลาย จัก แยก โอชา ทิพย์ โดย ชุม
 พระ โทม ชาติ ให้ เป็น เครื่อง อุปถัมภ์ พระกาย ไว้ พระ องค์ จะ
 ได้ ดำรง อยู่ ไม่ มี อันตราย พระ มหาบุรุษ ได้ พัง อธิบาย ความ ประ
 สงค์ ของ เทพยดา ดังนี้ จึง เห็น ว่า การ ปฏิญาณ เมื่อ ไม่ สัม
 คติ บระ สงค์ ก็ จะ เป็น มุสา แก่ พระ องค์ ไป จึง ดำริ ว่า กระ
 นั้น เรา พัง ผ่อน บริโภค อาหาร ดัดลง ๆ ที่ ละเอียด ๆ โดย ลำดับ เกิด
 พระ มหาบุรุษ ดำริ ห็น นั้น แล้ว ก็ เลี้ยง พระ อาหาร ผ่อน ถอย น้อยลง
 แต่ เพียง ของ พระ หัตถ์ หนึ่ง ๆ แล้ว ดัด ถอย น้อย ๆ ลง ตาม ลำดับ
 จนถึง เท้า เยื่อ ใน ถั่ว เขียวบ้าง เท้า เยื่อ ใน ถั่ว กล้วยบ้าง เท้า เยื่อ
 ใน ถั่ว ดำบ้าง เท้า เยื่อ ใน เม็ดบัวบ้าง เป็น อย่าง น้อย เมื่อ พระ
 องค์ ทรง ปฏิบัติ ดัด ถอย พระอาหาร ด้วย แต่ น้อย ดังนี้ พระ สรรพกาย

ก็ ชุบ ผอม ลง กว่าปรกตินี้ ตาม องค์พญพญน้อยใหญ่ สระบุรี
 ไปด้วย ปณ และ ขอด มี พรรณ คำ ประหนึ่ง เถา อด ดีก บัพพ ชัยมาก
 และ เถา กภาพ บัพพ ชัย คำณน พระ มัง สระ เบอง พระ ที่ นัง ก็ เหือด หาย
 แพบ แพบ กับ พระ อัฐิ ดัง ถิ่นฐาน กับ เท้า อัฐิ แลว พระ อัฐิ
 เบอง พระ ปฤษฏางค์ ก็ ผุด เป็น นาม สระบุรี คด ค่อม น้อม ลง
 ดุจหนึ่ง เถา วิญญู นาวัดดี ตาม แลว พระ อัฐิพระปรต ข้าง ทั้ง ซ้าย ขวา
 ก็ ชำรุด โหรง ดุจ กอง แห่ง ศาสา เก้า ปราศ จาก เครื่อง มง ไม่มี
 ผู้บำรุง ณนั้น ดอง พระ เนตร ทั้ง สอง ดู ถ่ม ถัก ชัน เข้า ไป วง พระ เนตร
 ดุจหนึ่ง ดอง ดาว ตา น้า ใน บ่อน้ำ ถัก หลาย ชั่ว บุษย์ ณนั้น ทั้ง พระ
 ณวิณว พระ มังสระ เบอง พระ เคียร ก็ เขียว แห่ง ดุจ หนึ่ง น้ำ เต้า ที่ คัด
 มา แด่ ยง คืบ ยง ถัด ค้อง ถม และ แด่ แด่ว เขียว แห่ง ไป ณนั้น พิกต
 แปร ผัน แห่ง พระ กาย ของ พระ มหา บุษย์เจ้า ดัง แด่ ดอง มา ทั้ง ปวง นี้
 เกิด มี แก่ พระ มหา บุษย์เจ้า เพราะ ไทษ ที่มี อาหาร น้อย นั้น อย่าง
 เดียว ผิด พระ มังสระ เบอง พระ อุทร ก็ เนือง ติด กับ พระ อัฐิ แลว
 พระ ปฤษฏางค์ เมื่อ พระ องค์ คัด จะ จับ ต้อง ตาม ผิด พระ มังสระ เบอง
 พระ อุทร ก็ กระ ทั้ง ถู แลว พระ อัฐิ เบอง พระ ปฤษฏางค์ เมื่อ
 พระ องค์ คัด จะ จับ ต้อง พระ อัฐิ เบอง พระ ปฤษฏางค์ เต้า ก็ ถู ต้อง
 ผิด มังสระ พระ อุทร เมื่อ พระ องค์ ดำรง พระ กาย ถ่าย เว้า หรือ จะ ถ่าย
 มุตร ก็ ชวน เซ ตัม ถน ที่ นั้น เมื่อ พระ องค์ จะ ให้ พระ กาย อด ถ่า ถ่า
 ถบาย ม้าง ถู พระ องค์ ถง ด้วย ผ้า พระ หัตถ์ พระ โทมชาติ
 ทั้ง หลาย มี ราก เห็น ก็ หลุด หล่น ถง จาก พระ กาย จน มนุษย์

ทั้งหลาย ได้ เห็น ถัด ถัด จิตฺร กล่าว ทัก ว่า พระ สมน โคตม มี
 พรรณ ภาย ตัว บาง จำ พวก กล่าว ว่า เปน แต่ คล้า ไม่ สด ได้
 บาง จำ พวก กล่าว ว่า มี ผิว พร้อย พราย มนุษย์ ทั้ง หลาย เห็น พรรณ
 พิกัด แล้ว กล่าว ทัก สาม วิ กัณ ณ์ พรรณ แห่ง ผิว ของ พระ มหา
 บุรุษย์ เจ้า ที่ บริสุทธ ์ ผุด ผ่อง นก เพียง ้น ก็ เผือก แดง ผิด ปรก ติ ไป
 เพราะ โทษ ที่ มี พระ อาหาร น้อย ้น อย่าง เดียว เข้า เบียด เบียน กำ จัด
 เสีย ให้ แปร ณ์ และ พระ มหา บุรุษย์ เจ้า ้น ประกอบ ไป ด้วย เหตุ
 สัมปทา บุรพาธิ การ คุณ บุญ บารมี กฤษณา ภิหาร ไพศาล พิเศษ
 กว่า สัมป ญ์ สัตว์ เปน ที่ ตั้ง แห่ง อัจฉริย อภ ิฏ ุทธ ธรรม คุณ สัมบัติ
 ใน สัมมัย เมื่อ หยั ้ง ดย ัง พระ ธรรม ์ และ เวลา ประ สัต ิ ณ์ ้น แล้ว
 และ ทรง พระ ปริชา ญาณ ไหญ่ หลวง ฉลาด รั ใน ประ โยชน์ และ
 ใช้ ประ โยชน์ ทั้ง ปวง ตัว โด กิย มนุษย์ ทั้ง พระ สติ สัมป ญ์ ความ
 ดำริ ์ ใน อุบาย ก็ บริสุทธ ์ พิเศษ โดย ปรก ติ แต่ เดิม มา แต่ พระ
 บารมี ธรรม หาก บัน คาด คน เหมือน คุจ ้าง ประจักษ์ แล้ว ตัก เตือน
 พระ หฤทัย ให้ ทรง สำคั ญ์ ที่ จะ แสง หา พระ โพธิ ญาณ สันติ ธรรม ท
 ที่ วัธ ั ภิเกษม ุช อย่าง ยั ้ง ้น ด้วย ทุก กร กิริยา ต่าง ๆ จน
 ได้ เสวย ความ ทุก ุช อย่าง ยั ้ง เกิด ด้วย กำ ดัง พยายาม ด้วย ประการ ดัง
 ้น ๆ เพื่อ เปน ประโยชน์ ครั้ง เมื่อ พระ องค์ สำ เร็จ พระ อนุคร สัมมา
 สัมโพธิ ญาณ เปน พระ สยัมภู สัมมา สัมพุท ุช เจ้า แล้ว เมื่อ ไค เวไนย
 สัตว์ บาง เหล่า ที่ เต็ม ใจ ใน การ ปฏิบัติ เสร้า หมอง สำคั ญ์ คิด ว่า
 อุต ุคริ มนุส ุส ธรรม อตม ิ ญาณ ทส ั ณะ วิเศษ จะ พัง สำ เร็จ ได้ ด้วย

ทางทุกกรกิริยาอย่างนี้ พระองค์จะได้แสดงให้เวไนยสัตว์เหล่านี้
 นั้นทราบชัดว่า เราได้ทอดถอนแล้ว ถ่วงกลดเท่านั้น ๆ อริยธรรม
 คุณพิเศษอันหนึ่งอันใดไม่มี เพราะทุกกรกิริยานั้นเคย ครดี
 นั้นแล้วจะได้ตั้งสอนเวไนยสัตว์ ซึ่งเต็มใจในปฏิบัติเคร่งครัดของ
 เหล่านี้ ให้คลายเสียจากความสำคัญผิด มีจิตปฏิบัติทั้งปวง
 ได้โดยสวัสดิ์ จึงคนบนศาลให้ทรงสำคัญ แล้วบำเพ็ญทุกกรกิริยา
 จนได้เสวยทุกขเวทนาหยาบกล่ำแผ่วร้อนนัก ด้วยประการนี้
 ครั้น พระมหาบุรุษเจ้า ดำริห์ปราโมทย์ถึงความเสวย
 ทุกขเวทนา เกิดเพราะความเพียรนั้นว่า สัมณพราหมณ์เหล่านี้
 เหล่าใด ได้เสวยทุกขเวทนามากดำหยาบแผ่วร้อน เกิดเพราะ
 ความเพียรในกาลล่วงแล้ว สัมณพราหมณ์เหล่านี้ได้เสวยทุกข
 เวทนา เกิดเพราะความเพียรเป็นอย่างยิ่งอยู่ เพียงเราได้เสวย
 ฌานบัตินี้ หาดันเหลือเกินกว่านั้นไม่ ถึงสัมณพราหมณ์ ซึ่งจักได้
 เสวยทุกขเวทนาเกิดเพราะความเพียร ในอนาคตกาลเดาก็เป็น
 อย่างยิ่งอยู่ เพียงเราได้เสวยฌานบัตินี้ จักไม่มากเกินกว่านั้นไป
 ถึงสัมณพราหมณ์ ซึ่งเสวยทุกขเวทนา เกิดเพราะความเพียรอยู่
 ณกาลปัจจุบันนี้เดา ก็เป็นอย่างยิ่งอยู่ เพียงเราได้เสวยฌานบัตินี้
 จะไม่มากเกินกว่านั้นไป เราที่ไม่ได้บรรลุประดับอุตตริมุขธรรม
 อตมரியญาณ ทัดสันนิเศษ ด้วยทุกกรกิริยาอันแผ่วร้อนอันนี้ เคย
 หรือหนทางเพื่อจะตรัสรู้ จะพึงเป็นอย่างอื่นจากทุกกรกิริยานี้

ครั้งนั้น ประหนึ่ง อันนิยาม ซึ่ง จะ นำ ความ เปน พระดัยมี ภูมา หาก
 คน บัน ตาต ให้ พระ มหาบุรุษย์ เจ้า ทรง พระ ดำริ ให้ ถึง ความ หลง
 ครั้ง เด็ด จั นัง รัม ไม่ หว่า อัน เย็น ณ ถาน การ งาน ของ พระ ดัก
 กำขบิ ผู้ พระ บิดา นั้น ว่า ขอ เรา จำ ได้ อยู่ เรา ได้ นัง ณะ เมา ไม่ หว่า
 อัน เย็น ณ การ งาน ของ พระ ดัก ผู้ เปน บิดา เรา ได้ ดัง ดั จาก กาม
 ทั้ง หลาย ดัง ดั จาก อุกุศล ธรรม ทั้ง หลาย แล้ว เข้า ไป ถึง พร้อม
 บรรลุ ปฐม ฌาน มี วิตก มี วิจาร มี บิ และ ศุข เกิด แต่ วิเวก อยู่
 หรือ สมาริ นั้น จะ พัง เปน ทาง เพื่อ จะ ตรัสรู้ ครั้ง นั้น ดั ตา นั ดั
 วิญญาณ วิญญาณ ไป ตาม สติ ก็ ได้ เกิด มี แก่ พระ มหาบุรุษย์
 เจ้า ว่า สมาริ นั้น และ เปน ทาง เพื่อ จะ ตรัสรู้ เรา ถัด แต่ ศุข ที่
 เว้น จาก กาม ทั้ง หลาย เว้น จาก อุกุศล ธรรม ทั้ง หลาย นั้น หรือ เรา
 ไม่ ถัด แต่ ศุข อัน นิราศ จาก กาม และ อุกุศล ธรรม นั้น ก็ แต่ ความ
 ศุข นั้น อัน บุค คต มี กาย หิว อ่อน เกิน ประมาณ อยู่ อย่าง นั้น ไม่
 ทำง่าย เพื่อ จะได้ เมื่อ บุค คต มี กาย ถึง ความ ขอบ ข้ำ หิว อ่อน นั
 อยู่ อย่าง นั้น แล้ว ไม่ได้ บรรลุ ความ ศุข นั้น โดย ง่าย เลย ไฉน หนอ
 เรา พัง ถัด นั กิน ซึ่ง อาหาร หยาบ คือ เข้า ดูก และ กุม มาศ เกิด แต่ นั้น
 พระ มหาบุรุษย์ ก็ ถัด ทุกกร กิริยา นั้น เดี่ย ด้วย พระ อาหาร หยาบ
 เข้า ดูก และ กุม มาศ ตาม ปกติ เหมือน แต่ ก่อน นั้น
 ครั้ง นั้น ภิกษุ ทั้ง ๕ ซึ่งมี นาม บัญญัติ ว่า เบญจวัคคีย์ หวัง
 ต่อ คุณ พิเศษ ทาง อุดติ มนุสสธรรม แต่ พระ มหาบุรุษย์ เจ้า เปน
 เบื้อง หน้า มา บำ รุง ปฏิบัติ พระ องค์ อยู่ เมือง นิคย ด้วย ประสงค์
 จำง จิตร ต่อ ขตม วิญญาณ ทัสสเน วิเศษ ซึ่ง พระ โพธิสัตว์ เจ้า จะ

ได้คร่ำครวญแล้วประทานแก่ตน ครั้น เห็น พระมหาบุรุษ ด้วย พระ
 อาหาร หยาด หนึ่ง ก็ เบือน จิต คิด เหน เหนว่า พระ องค์ มักมาก
 คลาย เลี้ยว จาก ความ เพียร หัน เวียน มา เพื่อ พุ่ม เพื่อย นก แล้ว จึง
 พร้อ มกัน ทั้ง ๕ หลัด ไป เลี้ยว จาก พระ มหาบุรุษ โปธสัตว์ เจ้า นั้น
 ไม่ อาลัย ให้ บันเทิง ด้ พัง ดัน นิฐาน ใน ที่ นั้น ว่า ซึ่ง ภิกษุ เบญจวัคคีย์
 ได้ มา ปฏิบัติ พระ องค์ อยู่ แล้ว หลัด ไป ณ ภาย หลัง ฉะนั้น ประหนึ่ง
 อัน ธรรม ดา นิยาม ของ พระ บารมี ธรรม ของ พระ มหา บุรุษ หาก
 บันดาล ให้ เป็น ไป กาด เมื่อ พระ องค์ มี ประสงค์ ด้วย จะได้ เป็น
 พยาน รู้ เห็น ประ จักษ์ ด้ ใน ทุก กร กิริยา ทุก ขัณฑ์ ฐาน จึง ได้ มาก กระทำ
 วัตร ปฏิบัติ พระ องค์ ตลอด มา ครั้น เมื่อ เวลา มี ประ โยชน์ ด้วย ภาย
 วิเวก เจ็บ สด ใน ทาง ปฏิบัติ ภาย ใน จิต แม้ ผู้ ที่ อยู่ ชิด ณ ที่
 เดียว กัน ไม่ พัง เป็น พยาน รู้ เห็น ได้ จึง ได้ ตะ พระ องค์ ไว้ หลัด
 ไป เลี้ยว จาก ที่ นั้น ด้วย ประการ นั้น
 ปาง เมื่อ เบญจวัคคีย์ หลัด หนี ไป เลี้ยว จาก ที่ นั้น แล้ว พระ
 มหาบุรุษ เจ้า ก็ สงัด ด้วย ภาย วิเวก สรรเสริญ ด้วย พระ อาหาร หยาด
 มี เข้า สุก แล กุม มาศ เป็น คัน โดย ลำดับ ให้ พระ ภาย มี กำถัง ดำรง
 เป็น ปกติ แล้ว สืบ ต่อ พาก เพียร พยายาม ใน ฌาน สัมมาบัติ มี ได้ เข้า
 อาครัย ประโยค อัน ชอบ ความ เพียร อัน ชอบ ทำ ใน จิต โดย ชอบ พระ องค์
 ได้ มติ นิรณัน ทั้ง ๕ คือ กาม ฉันท พยาบาท ถีน มিতระ อุทธัจจะ กุกกุจจะ
 วิจิกิฉา ให้ ปราศ ไป โดย วิกขัมภณะ ปหาน บรรลุ มหรรค ฐาปนา ธรรม
 ทั้ง ๔ คือ ปฐมฌาน ความ พัง ที่ ๑ มี องค์ ๕ คือ วิตก วิจาร์ ปีติ